

Stanko Piplović
Split

Obilježavanje godišnjica Viškog boja

U radu se iznosi kronološki pregled svečanosti održanih povodom godišnjica pomorskog boja koji se dogodio 1866. godine pred Visom između talijanske i austrijske flote od početka do naših vremena. Opisuje se njegov značaj za budućnost Dalmacije i uloga tradicije u očuvanju samosvijesti pučanstva u tom dijelu Hrvatske.

Ključne riječi: Viški boj, Vis, 19. – 21. stoljeće, uspomene, slavlja

Uvod

Od sredine 19. stoljeća vodile su se u Dalmaciji žestoke političke borbe oko njezina statusa u okviru austrijske uprave. S jedne je strane bila Autonomnaška stranka, utemeljena 1860. godine i sklona talijanskoj kulturi, koja se zalagala za samostalnost pokrajine. Na njezinu je čelu bio dr. Antonio Bajamonti, splitski načelnik. S druge je strane bila Narodna stranka koja je težila sjedinjenju svih hrvatskih zemalja. To je bilo vrijeme nakon što se 1861. godine Italija ujedinila; ubrzano se razvijala, pa je pokazivala velike aspiracije za teritorijalnim širenjem. Došlo je do rata s Pruskom radi prevlasti u Njemačkoj. U sklopu toga Italija je pokušala ostvariti prevlast na Jadranskom moru i njegovoj istočnoj obali. Navijestila je rat Austriji s ciljem da uz pomoć Pruske zaposjedne austrijske, a nekad mletačke zemlje.¹

U Dalmaciji je nastala napetost koja je trajala nekoliko mjeseci. Ministarstvo policije u Beču primilo je 14. svibnja 1866. godine šifrirani telegram iz Pariza, kojim se javljalo da će 17. svibnja talijanski kapetan Andreuzzi sa 1000 garibaldinaca krenuti na jednom jedrenjaku put Splita. S druge strane provodile su se mjere predostrožnosti. Namjesnik Dalmacije, general Frane Filipović 1. srpnja proglasio je izvanredno stanje u čitavoj pokrajini te su uvedene stroge odredbe o sigurnosti.²

Do pomorske bitke pod Visom između austrijske i talijanske flote došlo je 20. srpnja 1866. godine. Zbio se najznačajniji pomorski sukob u cijeloj prošlosti

¹ „Kratak kronološki pregled dalmatinske povijesti od 1862 do 15. I. 1870 godine“, *Kalendar Jadrana*, Split, 1934., str. 96–97.

² „Notizie locali e provinciali“, *Il nazionale*, god. V, br. 58, Split, 21. VII. 1866., str. 3. – Šime PERIČIĆ, „Namjere Talijana glede Dalmacije i austrijske protumjere 1866. godine“, *Pomorski zbornik* (ur. Grga Novak i Vjekoslav Maštrović), god. 4, Zadar, 1966., str. 506.

Jadrana.³ Prema podacima iz 1904. godine, to je bila prva bitka u kojoj su uvedene oklopnjače, tj. drveni brodovi s metalnom oplatom. Odnos snaga izgledao je ovako: Austrija je imala 27 ratnih brodova sa 526 topova i 7492 mornara, a Italija je imala 34 ratna broda sa 656 topova i 10 706 mornara.

Nadmoć Talijana posebno se isticala u topništvu i većem broju oklopnjača, 12 protiv 7. Tada je prvi put iskušan top od 3000 librica.⁴ Ukupne gubitke Austrijanaca, uključujući i časnike, činila su 34 mrtva, 49 teško ranjenih i 83 lako ranjena čovjeka, njih svega 166. Najviše ih je stradalo na linijskom brodu *Kaiser*.⁵

U takvoj složenoj ratnoj situaciji Split je imao posebnu važnost. Autonomnaška općinska uprava držala se oprezno. Pokušala je svojim lojalnim stavom prema Austriji učvrstiti svoje pozicije. Na 9. sjednici Općinskog vijeća, održanoj 17. lipnja 1866., predsjedavajući dr. Giovannizio predložio je da se caru Franji Josipu I. uputi izraz odanosti i lojalnosti. Prijedlog je prihvaćen svim glasovima, osim Mihovila Tartaglije. Zbog takvih prilika proglašeno je 19. srpnja u cijeloj Dalmaciji opsadno stanje.

Međutim, već dan kasnije došlo je do odlučujuće pomorske bitke pod Visom. Talijansku eskadru predvodio je admiral Carlo Persano, a austrijsku kontraadmiral Wilhelm Tegetthoff. To je bio prvi boj na moru s modernim oklopnim brodovima i naoružanjem. Presudan je trenutak bio kada je austrijski brod *Ferdinand Max* presjekao kljunom talijanski admiralski brod *Re d' Italia* koji je odmah potonuo. Važan dio bitke bio je i napad talijanskih brodova na tvrđavu Madonna u dnu luke, koja je uspješno odolijevala neprijateljskoj vatri pod zapovjedništvom pukovnika Margina. Talijanska oklopnjača *Palestro* pogođena je granatom te je eksplodirala. Njihov moderni brod *Affondatore* uzmaknuo je s ostalom flotom. Austrijski linijski brod *Kaiser* teško je oštećen.⁶ Pobijedila je Austrija.

Vijesti o ishodu boja odmah su objavljene u zadarskom listu *Il nazionale*, a 20. srpnja 1866. zapovjednik flote W. Tegetthoff uputio je izvještaj vojnom zapovjedništvu u Zadru o tijeku bitke tog dana. Otpremljen je brzojavom do Splita i odatle dalje parnim brodom *Stadium*.⁷

³ „La battaglia navale di Lissa“, *Il nazionale*, god. V, br. 59, Zadar, 25. VII. 1866., str. 231. – „Altre relazioni sull' assedio e sulla battaglia di Lissa“, *Il nazionale*, god. V, br. 60, Zadar, 28. VII. 1866., str. 235. – Grga NOVAK, *Jadransko more u sukobima i borbama kroz stoljeća*, Beograd, 1962., str. 417–431.

⁴ Ivan ANDROVIĆ, „Dva Visa“, *NL*, god. XLIII, br. 58, Zadar, 20. VII. 1904., str. 1.

⁵ „Lista delle perdite dell' i. r. marina di guerra nella battaglia di Lissa“, *Il nazionale*, god. V, br. 61, Zadar, 1. VIII. 1866., str. 4. – „Le conseguenze della battaglia navale di Lissa“, *Il nazionale*, god. V, br. 62, Zadar, 4. VIII. 1866., str. 303.

⁶ „Četrdesetgodišnjica Viške bitke“, *Nj*, god. XIII, br. 78, Split, 19. VII. 1906., str. 1. – Viška bitka, *Jedinstvo*, god. III, br. 58, Split, 24. VII. 1896., str. 3.

⁷ „Telegramma“, *Il nazionale*, god. V, br. 58, Zadar, 21. VII. 1866., str. 4.

O ishodu boja umnogome je ovisila budućnost Dalmacije. Posebno se u Splitu, gdje je autonomaška stranka još uvijek bila jaka, događaj pratio s najvećom pozornošću. Talijanska flota bila je daleko nadmoćnija pa su njezini pripadnici u gradu željno očekivali pobjedu nadajući se pripojenju Dalmacije Italiji. Živo su radili na propagandi u tom smislu. Vjerujući u siguran uspjeh, u Splitu je pripremljena talijanska trobojnica i doček njihovih mornara nakon pobjedonosnog prijelaza preko Jadrana. Na dan odlučujuće bitke, 20. srpnja, splitski talijanaši pripremili su obilnu gospodsku večeru u društvenim prostorijama čitaonice *Gabinetto di lettura* na Prokurativama. Tamo su namjeravali pogostiti talijanske časnike pošto se iskrcaju u grad. Kad se doznala istina o porazu, svi su se razbježali, a večeru su pojele sluge.⁸

Nakon boja Tegetthoff je unaprijeđen u čin viceadmirala. U Visu je 21. srpnja izdao dnevnu zapovijed. Zahvalio je floti mornarice koja je sudjelovala u boju na hrabrom držanju. Posebno je pohvalio komodora Petza, zapovjednika *Kaisera*, čelnog neoklopljenog broda druge skupine od osam brodova i kapetana bojnog broda Sternecka koji je za uspjeh primio carevu čestitku. Među poginulima u bitci bila su i dvojica iz Splita, i to Mate Šenta, iz Serdarića kod Drniša, koji je imao 24 godine i Petar Benković od 22 godine, obojica mornari 3. reda na brodu *Kaiser*.

Kasnije su i neki ranjeni preminuli u bolnicama u Zadru, Splitu i Visu. U splitskoj bolnici umro je od teških rana 29. srpnja Ante Alduk iz Serdarića kod Drniša. Nakon zadušnica kojima je prisustvovao i namjesnik barun Frane Filipović, prenesen je u svoj zavičaj. O tome je splitska općina brzojavom obavijestila drnišku koja je zahvalila na izrazu sućuti. Poslije bitke mnogi su članovi posade brodova i domaći ljudi pohvaljeni i odlikovani. Carsko Priznanje zadovoljstva primili su u Splitu J. Pini, kotarski upravitelj, L. Laneve, kotarski povjerenik, dr. Juraj Giovannizio, općinski prisjednik, J. Jeličić i splitska općina.

Odmah nakon vijesti o boju sazvano je Općinsko vijeće Splita na kojem je uprava izjavila da su se građani spremno odazvali pozivu da prime ranjenike na kućnu njegu. Odobreno je konstituiranje stalnog općinskog upraviteljstva i zaključeno je da će u slučaju odlaska vojske iz grada općinska uprava poduzeti sve mjere koje bude smatrala potrebnim te da će pozvati građanstvo da pomogne i sudjeluje u čuvanju reda i sigurnosti. Očigledno se nije znalo kako bi se stanje moglo dalje razvijati. Opreznošću se nastojalo sačuvati povjerenje državnih vlasti. Prijedlozi uprave i govor predsjedatelja o Viškom boju primljeni su ravnodušno, očito silom prilika.

Na sjednici Općinskog vijeća 13. siječnja 1867. održao je Ante Bajamonti govor u kojem je pohvalio stavove općinske uprave, a naročito njezino suzdržano, rodoljubno i inteligentno držanje za vrijeme rata i kolere 1866. godine. S obzirom na to, istaknuo je obvezu državnih vlasti da ubuduće podupiru autonomaške aspiracije u

⁸ Josip SMODLAKA, „Sjećanja na đačke dane provedene u Klasičnoj gimnaziji u Splitu“ (ur. Stanko Piplović), *290 godina Klasične gimnazije u Splitu 1700-1990*, Split, 1990., str. 355.

pokrajini. Vijeće je taj govor primilo s velikim odobravanjem i jednodušno izrazilo zahvalnost upravi, a posebno odvjetniku dr. Juraju Giovanniziju.⁹

O događajima na Visu raspravljalo se i na najvišim upravnim tijelima pokrajine. U vezi s tim M. Pavlinović, V. Vojnović, V. Didolić, I. Danilo, Raimondi, M. Klaić, Giljanović, Machiedo, Vranković, A. Rossi, Radulović, Jovanović i Kovačić podnijeli su 28. studenoga Zemaljskom odboru opširan prijedlog o izrazu zahvalnosti mornarici na njezinu hrabrom držanju i Tegetthoffu za obranu našeg teritorija. Predmet je proslijeđen Dalmatinskom saboru i o njemu se govorilo na 17. sjednici 22. prosinca 1866. Na prijedlog zastupnika Montija formulacija je nešto promijenjena i tekst skraćen. Odluka je prihvaćena 15. prosinca na sljedeći način: „Dalmatinski Sabor zahvaljuje mornarici i hrabrom njezinom Vojvodi Pod Admiralju Gulielmu Tegethofu za slava njihova diela u posljednjem ratovanju učinjena; odaje dužnu čast hrabrim dalmatinima koji su toliko u suhozemnoj koliko u pomorskoj vojsci viernost prema Priuzmnožitom Cesaru i ljubav otačbini na krvi svojom zapečatili, i pohvaljujući njihovu hrabrost njih za dobrozaslužne za otačbinu proglašuje“.¹⁰

Poraz nadmoćne talijanske flote odjeknuo je oduševljenjem po cijeloj Habsburškoj Monarhiji. S druge strane, Talijani su s ogorčenjem spominjali taj događaj. Tražila se osveta.

Junak Viškog boja, podadmiral Tegetthoff poslije trijumfa 1866. bio je i dalje vrlo aktivan. Od 1867. bio je član Gospodske kuće. Vršio je dužnost predstojnika Mornaričkog odsjeka Ministarstva rata. Proveo je potpunu reorganizaciju ratne mornarice. Preminuo je iznenada 7. travnja 1871. godine od upale pluća. U nedjelju 2. travnja, nakon šetnje se osjećao slabo, pa je legao u postelju. U utorak je pozvan liječnik prof. Durček, ali stanje se pogoršavalo. Bol je popustio 6. travnja i bolesnik je došao k svijesti, ali idućeg dana ujutro, oko 8 sati, izdahnuo je uz prisutnost majke, brata i glavnog liječnika mornarice. Ta vijest potresla je čitavu državu.

Razdoblje Austro-Ugarske Monarhije

Nakon boja, 21. srpnja 1866. predvečer uz najveće vojne počasti pokopani su poginuli mornari i časnici na groblju Prirovo u Visu. Iduće godine prilozima mornara podignut je na tom mjestu spomenik. Na vrhu visokog mramornog postolja postavljena je skulptura ležećeg lava. Na njegovoj prednjoj strani bio je reljef s prikazom potapanja broda *Re d'Italia*, a na bočnim stranama uklesana su

⁹ Grga NOVAK, *Povijest Splita*, Split, 1965., knj. 3, str. 330.

¹⁰ Hitropisna izvješća VI. zasjedanja Dalmatinskog sabora od 19. studenoga do 22. prosinca 1866., Zadar, 1866., str. 326–327. – „Viška bitka u Dalmatinskom saboru 1866 (XVII. sjednica 21 prosinca 1866)“, *SD*, god. XXIX, br. 56, Zadar, 19. VII. 1916., str. 2.

imena poginulih pripadnika mornarice. Nedaleko od njega postavljen je još jedan spomenik u obliku kocke kao uspomena na pale branitelje na kopnu.

Već 1866. godine počelo se smišljati kako izvaditi brodove koji su potopljeni u boju kod Visa. Uvidjelo se da se cijeli brodovi ne mogu izvući, pa se počelo dizati iz mora samo manje predmete. Godine 1872. zauzeli su se neki lokalni brodari kako bi od važnih stvari barem nešto pokupili, ali nisu uspjeli. Brod *Re d'Italia* brzo je pronađen, ali je bio već toliko zapao u pijesak i sav obrastao morskim biljem da na njega nije mogao pristupiti ronilac. Brodove *Palestro* i parobrod *Radetzky* koji je potonuo 1869. godine, nije se ni moglo naći. Otkrivene su ipak tri olupine, ali se nije moglo utvrditi jesu li među njima i oni ili su to neki trgovački brodovi.¹¹

Tijekom kasnijih važnijih obljetnica održavale su se svečanosti u slavu mornarice. Prvih godina nakon bitke nisu ni država, a ni općinske uprave dalmatinskih gradova, pa tako ni Splita koji je još bilo u autonomaškim rukama, organizirale neke naročite manifestacije.¹² Proslave su se održavale najviše na Visu i u Splitu, a na značajnije godišnjice i u drugim mjestima Dalmacije. Bilo ih je i u Beču te u Puli, glavnoj bazi ratne mornarice. Kada su i drugim prigodama dolazili u Vis visoki dužnosnici i uglednici, vraćali su na groblje odati počast žrtvama.

Zabilježen je posjet oklopnjače *Nadvojvoda Albert* viškoj luci 1881. godine, na 15. obljetnicu boja. Njezin zapovjednik Moritz Manfroni organizirao je raskošan objed na koji je pozvao načelnika Dojmija, dr. Delupisa, sudca Mazzuchellija, upravitelja telegrafa, lučkog sanitarnog agenta i engleskog konzularnog službenika.¹³ Tek se 1884. održala velika proslava u Puli na kojoj je sudjelovao osobno car Franjo Josip I.¹⁴

Na jubilarnu 20. godišnjicu 1886., kada je uprava grada već bila u rukama narodnjaka, u Splitu su neki građani organizirali banket kojem je prisustvovalo 56 osoba. Među njima su bili kotarski poglavar Truxa, načelnik Gajo Bulat s članovima općinske uprave, zapovjednik mjesnog garnizona, mornarički časnik Lorber, savjetnik Milić, mornarički poručnik Hajeg, kapetan Jeličić, ravnatelj Borčić. Za vrijeme banketa sudionici su nazdravljali, a Bulat je održao duži govor u kojem je posebno istaknuo hrabrost Dalmatinaca u boju: „Ali nek mi bude dopušteno istaknuti da smo i mi nešto doprinijeli ovoj pobjedi, junaštvom i krvi naših sinova.“ Slijedile su zdravice i govori drugih uzvanika, u kojima se isticala privrženost Carevini, zasluge admirala Tegetthoffa i Sternecka, ali i zahvale domaćim sinovima koji su se istaknuli posebnom hrabrošću. Poslali su brzojav u Beč. Kako se zapovjednik ratne mornarice viceadmiral barun Maximilian Daublebsky von Sterneck nije nalazio tamo, već u Treibachu, odgovorio je 24. srpnja. Brzojav je odaslan i u

¹¹ „Domaće“, *Il nazionale*, god. XI, br. 62, Zadar, 3. VIII. 1872., str. 3.

¹² Stanko PIPLOVIĆ, *Spomeni na Viški boj*, Split, 2001., str. 5–51.

¹³ „Festa a Lissa“, *L'Avvenire*, god. VII, br. 82, Split, 25. VII. 1881., str. 3.

¹⁴ „S. M. imperatore a Pula“, *Narod*, god. I, br. 56, Split, 19. VII. 1884., str. 2.

Pulu, podadmiralu Maximilianu von Pitneru koji je također zahvalio.¹⁵ Uvečer je na Rivi svirala Narodna glazba. Galop *Viška bitka* popraćen je s oduševljenjem pa ga je glazba morala opetovati. Mnogobrojni ljudi šetali su i uživali do kasnih sati.¹⁶

Bečke novine objavile su brzojave koje su izmijenili Bulat i Sterneck. Također je i kontraadmiral Alexander Eberan de Eberhorst kao upravitelj mornaričke sekcije u ime viceadmirala Sternecka poslao splitskoj općini zahvalu na patriotskim čestitkama i obavijestio cara o privrženim manifestacijama u Splitu.¹⁷

Nakon bitke poginuli su pokopani u privremenu raku. Posmrtni ostatci poginulih mornara premješteni su u novu grobnicu blizu spomenika na Prirovu 28. lipnja 1889. u prisutnosti ratnih brodova i predstavništva viške općine.¹⁸ Flota je stigla u Vis 27. lipnja pod zapovjedništvom kapetana bojnog broda Ivana Hinkea. Sastojala se od oklopnjača *Erzherzog Albrecht* i *Prinz Eugen* na kojoj je bio nadvojvoda Leopold i pet torpednjača. Idućeg jutra na otvorenom je služena misa koju je predvodio nadpop, župnik uz suradnju broskog kapelana i kooperatora te nazočnost svećenika, nadvojvode, časnika flote, mjesnih vlasti i brojnog puka. Za vrijeme ceremonije dvije kumpanije pod zapovjedništvom kapetana fregate *Morina* odale su propisane počasti, brodovi su ispalili salve, oglasila su se zvona svih crkava, a vojna glazba pratila je obred. Komodor je zatim na kosturnicu položio vijenac u ime mornarice, a također i načelnici *Visa* i *Komiže* uz prigodni govor. Na kraju su počasne kumpanije pred časnicima izvele mimohod uz glazbu. U tri sata poslijepodne na fregati *Erzherzog Albrecht* priređen je ručak kojem su prisustvovali nadvojvoda, načelnici, sudac, dr. Lorenzo Dojmi, zapovjednici i časnici brodova. Navečer je glazba flote izvela na trgu ispred komunalne palače izabrane kompozicije.¹⁹

Split se isticao u obilježavanju godišnjica, posebno nakon što je općinska uprava 1882. prešla u ruke Narodne stranke. Tome je mnogo doprinosila Narodna glazba, osnovana 1877. godine. Svojim koncertima nastupala je u raznim prigodama, javnim svečanostima, obljetnicama, crkvenim svečanostima, dobrovoljnim priredbama i rodoljubnim zabavama. Među njezinim kapelnicima istakli su se Ivan Jedlička, Nikola Faller, Josip Hajek, F. Šiler, A. J. Scholz i Č. M. Hrazdira.

¹⁵ M. F. Pitner (1833. – 1911., Graz). Završio je Pomorsku akademiju Trstu. Stupio je u ratnu mornaricu 1848. godine. Služio je na raznim brodovima. Sudjelovao je u Viškom boju kao zapovjednik fregate *Donau*. Bio je lučki admiral u Veneciji te podadmiral i tvrđavski zapovjednik u Puli. Unaprijeđen je u čin admirala i umirovljen 1898. godine. Antonio SCHMIDT-BRENTANO, *Die österreichischen Admirale*, Osnabrück, 1997., str. 321–327.

¹⁶ „Aniversario“, *Narod*, god. III, br. 56, Split, str. 2. – „Na uspomenu dvadesetogodišice bitke kod *Visa*“, *Narod*, god. III, br. 57, Split, 23. VII. 1886., str. 1. – „Al vice ammiraglio bar. Sterneck“, *Narod*, god. III, br. 58, Split, 27. VII. 1886., str. 3.

¹⁷ „Ventesimo anniversario“, *Narod*, Split, god. III, br. 59, 30. VII. 1886., str. 2.

¹⁸ „L'ossario di Lissa“, *SD*, god. II, br. 52, Zadar, 29. VI. 1889., str. 3.

¹⁹ „Nostre corrispondenze“, *SD*, god. II, br. 54, Zadar, 6. VII. 1889., str. 3.

Na repertoaru su bila domaća i slavenska djela, budnice, polke, operete i arije iz opera.²⁰ Često je svirala na otvorenom, u povorkama, u društvenim prostorijama, pa i u kavanama. Godine 1890., na 24. jubilej Viškog boja nastupila je ispred Narodne čitaonice.²¹ U Puli se 1890. godine održala uobičajena komemorativna svečanost. Ujutro je služena misa u mornaričkoj crkvi Gospe od Mora na brežuljku Sveti Polikarp. Prisutan je bio admiral barun Sterneck s pomorskim i kopnenim časnicima. Izvršena je smotra mornaričkih postrojba. Navečer je u Mornaričkom kasinu bilo čašćenje.²²

Prilikom 25. godišnjice 1891. bilo je posebno svečano u Visu i u Komiži.²³ U Visu se počelo slaviti već 18. srpnja. Ujutro su silno zagrmjeli topovi i najavili početak. Svagdje su se vijale zastave: na zgradi Općine, tvrđavama, državnim uredima i prostorijama društva *Viškog skupa*. Idućeg se dana nastavilo svetkovanje uz vjerski pontifikal u nadžupnoj crkvi za zdravlje cara i njegove kuće. Prisutni su bili predstavnici mjesnih vlasti i brojni ljudi. Navečer su se oglasila zvona, oglasili se opet i topovi te je odjeknula vesela glazba. Još na sjednici Općinskog vijeća Visa, 20. travnja, odlučeno je da se caru izraze osjećaji vjernosti, a zapovjednik ratne mornarice obavijesti o planiranom programu. Namjeravala se pozvati i Općina Komiže da se zajednički položi vijenac na groblju. U tu svrhu izabran je odbor od tri člana.²⁴

Vrhunac je obilježavanja u Visu bio 20. srpnja; uz glazbu kroz cijelo mjesto i mnoštvo svijeta na ulicama. Služila se i svečana misa, a zatim je priređen prijam u općinskoj dvorani. Upućeni su brzojavi caru, nadvojvodi Albrechtu i admiralu Sternecku. Zemaljski odbor u Zadru čestitao je načelniku Visa praznik.²⁵

Novine su pozvale Splićane da odu tamo kako bi se odala počast živim i palim junacima. Njih 60 je stiglo na dan proslave u 10 sati ujutro parobrodom *Aida* s izletnicima iz Kaštela i Solina. Vratili su se idućeg dana rano ujutro.²⁶ Po njihovoj priči svečanost u Visu i Komiži bila je veličanstvena. Posebno su hvalili gostoljubivost domaćih stanovnika.²⁷ Za tu posebnu priliku došao je u Vis hvarski biskup Fulgencije Carev koji je odslužio svečane zadušnice za poginule mornare.²⁸ U Komiži se slavilo 18. srpnja s obzirom na to da su Talijani najprije napali tamošnje

²⁰ Mirjana ŠKUNCA, *Glazbeni život Splita u doba narodnog preporoda i prijelaznim desetljećima (1860-1882-1911)*, Split, 1987., str. 238–247.

²¹ „Narodna glasha“, *Narod*, god. VII, br. 58, Split, 22. VII. 1890., str. 3.

²² „Aniversario della battaglia di Lissa“, *SD*, god. III, br. 60, Zadar, 26. VII. 1890., str. 4.

²³ „Proslava Viškog boja“, *Narod*, god. VIII, br. 57, Split, 17. VII. 1891., str. 3. – „Il 20 luglio 1866“, *SD*, god. IV, br. 58, Zadar, 22. VII. 1891., str. 2.

²⁴ „Dalmatinske vijesti“, *SD*, god. IV, br. 41, Zadar, 23. V. 1891., str. 3.

²⁵ „Dvadeset i peta godišnjica više bitke“, *SD*, god. IV, br. 58, Zadar, str. 3.

²⁶ *Aida* je bio parobrod male obalne plovidbe. Luka pripadnosti mu je bila Trst. Sagrađen je u Koprivici 1875. godine, a pogon mu je bio na kotače.

²⁷ „Proslava na Visu“, *Narod*, god. VIII, br. 57, Split, 21. VII. 1891., str. 3.

²⁸ „Na Vis na 25. godišnjicu više bitke“, *Narod*, god. VIII, br. 56, Split, 14. VII. 1891., str. 3.

tvrđave. Cijelo je mjesto bilo okićeno cvijećem i hrvatskim trobojnicama. Svuda je vladalo veselje uz narodne pjesme. Općinsko zastupstvo Komiže čestitalo je caru 25. godišnjicu, na čemu je on zahvalio.²⁹

Iduća dva dana slavilo se u Visu gdje se okupio narod s cijelog otoka. Upriličen je svečani ophod na groblje gdje su se održale svečane zadušnice. Pod spomenik je položeno 12 vijenaca: načelnika Giaxe i Petrića, *Majka viških*, općinskih vijeća Visa i Komiže, zastupnika Buzolića, muške i ženske škole, društva *Viškog skupa*, *Komiške zore* te pričuvnika. U ime viških činovnika to je učinio sudac Rossi, a u ime veterana Burić.³⁰ Otkrivena je spomen-ploča uz zvonjavu, a Općinsko upraviteljstvo obratilo se narodu posebnim proglasom. Na primanju u Visu sudjelovali su i predstavnici *Pučkog lista* koji je zastupao učitelj Petar Kuničić. Časopis je za tu prigodu tiskan s posebnim sadržajem i u tri je navrata dostavljan u više od 1000 primjeraka te se na čitavom otoku tih dana čitao. Zemaljski odbor Dalmacije uputio je čestitke viškom načelniku. Općina je dijelila obilate milostinje siromašnima. Navečer 20. srpnja mjesto je bogato osvijetljeno umjetnim vatrama i upriličen je koncert limene glazbe.

Narod otoka Visa želio je što dostojanstvenije obilježiti taj dan, stoga je kod draguljara Giovannija Miotta u Splitu naručen srebrni vijenac. U izradi se iskazao njegov sin Eugenio koji je već tada bio poznat po uspješnim umjetničkim ostvarenjima. Mladić je bio đak jedne od prvih radionica u Milanu pa je bio u stanju izvesti radove dostojne svojih učitelja. Hvalili su ga kao sposobnog ali skromnog. Njegove kreacije odlikovale su se pozornošću, elegancijom i preciznošću izvedbe. Prije nego što je prenesen na Vis, vijenac je bio izložen u izlogu jedne obiteljske trgovine u Splitu. Sastojao se od hrastovih listova sa žirovima te pozlaćenim ukrasima u obliku topova, sidara, granata i trirema, koji su simbolizirali mornaricu. Položen je na grobu palih junaka.³¹

I u Komiži su se 1891. skupljali prilozi za nabavu srebrnog vijenca. Mještani su se prisjetili kako su 18. srpnja 1866. godine njihove tvrđave na rtu Knez i Humcu odbile prvi napad talijanskog brodovlja. Zato se tog dana pripremalo posebno slavlje za koje se naročito založio načelnik Petrić. Ujutro je upriličena glazbena budnica, upućena je zamolba namjesniku da prenese kralju iskaze vjernosti, a također i admiralu Sternecku. Služena je i svečana misa. Organizirana je utakmica broдика na vesla. Pobijedila je gajeta s četiri veslača s kormilarom Stanojevićem i nagrađena je sa 30 forinta. Drugu nagradu od 20 forinta dobila je broдика *Pelagoza* s kormilarom Matijom Mardešićem, a treću od 10 forinta *Teodolina* kojom je

²⁹ „Previšnja zahvala“, *SD*, god. IV, br. 59, Zadar, 25. VII. 1891., str. 3.

³⁰ „Naši dopisi“, *SD*, god. IV, br. 59, Zadar, 25. VII. 1891., str. 2.

³¹ „Nostre corrispodenze“, *SD*, god. IV, br. 57, Zadar, 18. VII. 1891., str. 3. – „Dalmatinske vijesti“, *SD*, god. IV, br. 58, 22. VII. 1891., str. 3.

upravljao Pavao Marković.³² Sred stare župne crkve sv. Nikole podignut je posmrtni odar. Devet veterana molilo je uz njega suznih očiju. Općina je poslijepodne organizirala koncert za vojnike. Upućeni su pozdravi Frani Foretiću, sudioniku boja koji je živio u Americi. Održano je natjecanje pričuvnika u vožnji brodicama u luci, a navečer koncert uz pucnjavu topova i rasvjetu grada te vatromet s tvrđave Magnaremi.³³

U Splitu je također iskazano hrvatsko rodoljublje. Općina je rasvijetlila grad uz bengalske vatre, a na obali, koja je bila puna oduševljenog naroda, nastupila je glazba pred Čitaonicom. Među brojnim brzozjavima upućenim u Vis bila su i dva iz Splita, i to od gradske uprave i grupe mladih Hrvata. Općinsko upraviteljstvo pozdravilo je višku općinu i admirala Maximiliana Daublebskya von Sternecka.³⁴

U mnogim mjestima u Dalmaciji bilo je 1891. godine svečano. Općinska uprava u Hvaru pozvala je proglasom narod na proslavu. Njime se podsjetilo na dan strašnog nemira i strepnje kada su Hvarani raštrkani po brdima, nakon što su čuli topove i ugledali oblak gustog dima koji je zaklanjao bojište, očekivali rezultat boja.³⁵ U stolnoj su crkvi održane zadušnice uz nazočnost uglednika. Dvanaest tamošnjih isluženih pripadnika ratne mornarice položilo je vijenac na odar. U obilježavanju uspomena sudjelovalo je i nekoliko sudionika bitke.³⁶ U Grablju na otoku Hvaru održana je svečanost u crkvi. Poslije mise upriličen je ophod u koji se puk uputio moleći kronicu sv. Ruzarija. Narod je pošao prema Salbunu, mjestu s pogledom na Vis gdje je u vrijeme bitke bio smješten telegraf odakle su se na sve strane javljale vijesti o događanjima. Tu je narod klečao dok je svećenik okrenut Visu davao odrješene poginulima. Prizor je bio ganutljiv posebno onima koji su sudjelovali u bitci. Hvarani su se prisjetili kako su za vrijeme Viškog boja pred njihovu luku banule neprijateljske topovnjače pa je pod prijetnjom razaranja grada naređeno da se u roku od pola sata prekinu podmorski brzozjavni kabeli. Mještani su poslali svog čovjeka, Lovru Fija, da to učini. Međutim, dogovorili su se da ne prekine žicu koja je otok spajala s kopnom, pa se cijelo vrijeme moglo javljati što se događa pod Visom. Tako je ubrzo mogla stići austrijska eskadra. Sjetili su se i podviga svog mještana Karkovića koji je oteo zastavu s talijanskog broda. To su bili njihovi doprinosi pobjedi.³⁷

Kotor se također prisjetio slavne pobjede pod Visom. Pozivom mjesnog zapovjedništva na topovnjači *Krka* koja je bila stacionirana kod Meljina održao se skup kojem su nazočili časnici garnizona, civilni službenici s obiteljima i veći broj

³² „Dalmatinske vijesti“, *SD*, god. IV, br. 60, Zadar, 29. VII. 1891., str. 3.

³³ „Naši dopisi“, *SD*, god. IV, br. 56, Zadar, 15. VII. 1891., str. 3.

³⁴ „Proslava Viške pobjede, Pozdrav splitske občine prigodom 25 godišnjice viške bitke“, *Narod*, god. VIII, br. 58, Split, 21. VII. 1891., str. 3.

³⁵ „Proslava viške bitke na Hvaru“, *SD*, god. IV, br. 58, Zadar, 22. VII. 1891., str. 3.

³⁶ „Naši dopisi“, *SD*, god. IV, br. 59, Zadar, 25. VII. 1891., str. 2.

³⁷ „Naši dopisi“, *SD*, god. IV, br. 59, Zadar, 25. VII. 1891., str. 3.

građana. Prisutan je bio i biskup Petranović. Regata, gozba i ples uz glazbu kotorskog bataljuna vrlo su uspjeli. U organizaciji se posebno istaknuo zapovjednik, poručnik bojnog broda Toppo. U Puli i u Trstu također se slavilo.

Na dan pobjede 1891. sastalo se lijepo društvo u Podgori kako bi i oni zajedno slavili i veselili se. Rano ujutro izašli su na Stazu kod crkvice sv. Ilije i tu po običaju slušali misu, a zatim se pomolili za duše svojih starih koji su poginuli još u borbi protiv Francuza, a župnički pomoćnik organizirao je sprovod pokojnicima. Da bi se prisjetili bitke pod Visom, popeli su se do najviše glavice Biokova odakle je njihov ponos, pokojni don Miho Pavlinović prije 25 godina gledao kako se hrvatski junaci bore protiv talijanskih neprijatelja. Zatim se društvo vratilo do staja na Stazi da se opet provešeli i pred noć su se spustili u Podgoru.³⁸

Na ljeto 1892. posjetio je Vis i nadvojvoda Franz Ferdinand. U luku je uplovio 19. lipnja parobrodom *Pelikan*. Za tu priliku okičen je Općinski dom i brodovi u luci. Obišao je starine i pristanište brodova, a idućeg dana groblje i spomenik. U odsutnosti načelnika, na Prirovu ga je dočekaio prvi prisjednik. Položio je vijenac povodom 25. godišnjice pomorskog boja. Odatle je nastavio put Trogira.³⁹

I 1892. u Splitu je Narodna glazba držala koncert pred Narodnom čitaonicom. Izvela je sljedeće skladbe:

- *Tegetthoffova koračnica*
- Lattan, uvertira opere *Prinz von Oranien*
- Johann Strauss, valcer *Du und du* iz komične opere *Die Fledermaus*
- František Skuhersky, fantastična pjesma *Pensées du souir*
- Bizet, *Potpourri* iz opere *Carmen*
- Jedlička sen. Galop *Viška bitka*.

Okupilo se mnogo ljudi, ali ih je iznenadna oluja pred kraj koncerta udaljila s obale. Ipak, glazba je nastavila svirati uz buru, kišu i grmljavinu.⁴⁰

Prilikom 26. godišnjice Viškog boja organizirali su časnici i činovnici ratne mornarice u Tivtu slavlje na kojem je sudjelovao zapovjednik ratne mornarice Sterneck. Momčadi brodova zabavljale su se raznim igrama na velikoj livadi. Priređene su i trke na kojima su pobjednici dobili novčanu nagradu. Za zapovjednike je podignut poseban paviljon. Poslije igre mornari su se vratili na brodove gdje su svirale dvije glazbe. Navečer, poslije tri tombole, poslužena je topla večera za 600 osoba. Sutradan je u župnoj crkvi u Tivtu služena misa kojoj su prisustvovali admirali, zapovjednici brodova sa stožernim časnicima i odjeli mornara. Pred crkvom je opet svirala glazba uz pucanje mužara. Poslije svečanosti u crkvi, odjel brodova vježbao je iskrcavanje put Vrmca. Brod *Krka*, koji je boravio u Boki,

³⁸ „Slavlje na Visu“, *PL*, br. 7, Split, 1. VIII. 1891., str. 53–54.

³⁹ „N. V. Nad-vojvoda Franjo Ferdinando“, *SD*, god. V, br. 50, Zadar, 22. VI. 1892., str. 3.

⁴⁰ „U proslavu godišnjice viške bitke“, god. IX, br. 56, *Narod*, Split, 22. VII. 1892., str. 3.

premjestio se iz Meljina u Tivat. Jahta *Greif* sa zapovjednicima brodova napustila je Tivat 21. srpnja. Brodovi *Kronprinz Rudolf*, *Kaiser Franz Josef*, *Kronprinzessin Stefanie* i torpednjače krenule su put Starog Grada.⁴¹

Nadvojvotkinja Maria Dorotea putovala je 1893. jahtom *Deli* obalom Jadrana. To je bila kći nadvojvode Josipa, vrhovnog zapovjednika hrvatsko-ugarskog domobranstva. Posjetila je Rijeku i Split, a u Vis je stigla 26. kolovoza. Na obali ju je dočekaao općinski prisjednik B. P. Siminiati. Tom prilikom obišla je spomenik na općinskom groblju, Općinski dom i susrela se s načelnikom Giacomom. Navečer je pred parobrodom u njezinu čast općinska glazba izvela koncert. Sutradan je prisustvovala misi u crkvi na poluotoku Prirovu. Svrtila je u Komizu, a zatim je prosljedila preko Hvara i Dubrovnika put Kotora.⁴² Navečer 20. srpnja 1893. opet je u Splitu održan koncert Narodne glazbe na obali pred Narodnom čitaonicom.⁴³

Godine 1894. putovali su parobrodom *Trieste* duž jadranske obale izletnici iz raznih dijelova države. U višku luku uplovili su 21. svibnja. Ugledne goste dočekaao je načelnik Nikola pl. Giacca. Obišli su mjesto pa su neki otišli i na groblje vidjeti spomenik. Za vrijeme boravka zabavljala ih je glazba izvodeći narodne popijevke i koračnice.⁴⁴

Na 28. godišnjicu boja 1894. godine Narodna glazba pod ravnateljstvom kapelnika Šilera svirala je u Splitu pred kavanom *K luci*. Mnoštvo okupljenih ljudi oduševljeno je pljeskalo izvedbama pojedinih skladba, osobito koračnici *Viška bitka* koja se na traženje publike morala opetovati.⁴⁵

Tijekom 16. srpnja 1894. stigle su u Metković i usidrile se na ušću Neretve dvije divizije ratne mornarice. Na čelu prve divizije nalazio se kontraadmiral Hinke, a druge kontraadmiral Stjepan. U sastavu su bili brodovi *Rudolf*, *Stefanie*, *Tegetthoff*, *Prinz Eugen*, *Kaiser Max*, *Don Juan*, *Tiger*, *Sebenico*, *Lussin*, *Marabu* i *Condor*.⁴⁶ Dana 19. srpnja stigao je u Metković iz Mostara državni ministar financija Kallay s obitelji i velikom pratnjom. S njim je došao i admiral Sterneck. Na kolodvoru su ih pozdravili kotarski poglavar Nallini, općinski načelnik i zastupnik Pomorske vlade u Trstu. Ukrcali su se na dvije torpiljarke, odvezli se na ušće Neretve i pregledali tamo usidrene ratne brodove. Poslijepodne, vratili su se u Metković svi osim admiral te su se odvezli natrag željeznicom u Mostar. Jedan odjel mornarice otplovio s ušća Neretve.⁴⁷ Dana 20. srpnja 1894. doplovilo je brodovlje pred Gruž i usidrilo se

⁴¹ „Svečanost“, *SD*, god. V, br. 59, Zadar, 23. VII. 1892., str. 3.

⁴² „N. V. Nadvojvotkinja Marija Dorotea“, *SD*, god. VI, br. 70, Zadar, 2. IX. 1893., str. 2.

⁴³ „U slavu viške bitke“, *Narod*, god. X, br. 55, Split, 21. VII. 1893., 3.

⁴⁴ „Naši dopisi“, *SD*, god. VII, br. 44, Zadar, 2. VI. 1894., str. 2.

⁴⁵ „Proslava Viške bitke“, *Jedinstvo*, god. I, br. 4, Split, 24. VII., str. 3.

⁴⁶ „Č. i k. bojno brodovlje“, *SD*, god. VII, br. 58, Zadar 21. VII. 1894., str. 2 – „E i. e r. squadra“, *SD*, god. VII, br. 59, Zadar, 25. VII. 1894., str. 2. – „C. i k. brodovlje“, *SD*, god. VII, br. 59, Zadar, 25. VII. 1894., str. 2.

⁴⁷ „Svijetli gosti“, *SD*, god. VII, br. 58, Zadar, 21. VII. 1894., str. 2.

u ždrijelu Koločepa. Na čelu je bio zapovjednik ratne mornarice admiral Sterneck koji se nalazio na jahti *Greif*. Kako je bila obljetnica Viškog boja, na brodu *Rudolf* služena je misa. Poslijepodne na brodu *Kaiser Max* priređena je zabava vojske u nazočnosti admirala, kontraadmirala, zapovjednika brodova, časnika i uzvanika. Mornari obiju eskadra sudjelovali su u igri tombole. Predvečer je organizirana velika regata. Brodovlje je tu ostalo do 23. srpnja i tada isplovilo.⁴⁸

Prilikom proslave 29. godišnjice 1895. načelnik Visa Niko pl. Giaxa obratio se brzojavom kotarskom poglavaru u Hvaru s molbom da se putem Namjesničkog predsjedništva Prijestolju izrazi velika vjernost i odanost cijelog općinskog zastupništva i naroda, posebno carevoj osobi i njegovoj obitelji.⁴⁹

Godine 1896. obilježavala se 30. godišnjica boja. U Splitu se nije mogao održati koncert zbog kvara na glazbenim instrumentima koji su se upravo popravljali.⁵⁰

Počasni kanonik Zanella svečano je 17. svibnja 1896. ustoličen za župnika Visa. Ujutro je, uz sviranje glazbe i pratnju svećenika, kotarskog poglavara Grossette, kanonika Jaka Novaka, činovnika, zastupnika, rodbine i brojnog puka, otišao u crkvu na obred. Nakon toga priređeno je primanje, a navečer pred stanom novog župnika glazba je odsvirala nekoliko kompozicija. Obala je osvijetljena i priređen je vatromet.⁵¹

U Beču se održala velika svečanost za uspomenu na Viški boj 19. srpnja 1896.⁵² Organiziralo ju je Društvo veterana ratne mornarice u dogovoru s Odjelom ratne mornarice i Ministarstvom vojske. U 11 sati ujutro krenuli su uz sviranje glazbe društva *Tegetthoff* pod zapovjedništvom predsjednika Sluge, s Pomorskim pripomoćnim društvom veterana *Adria* kojem je zapovijedao predsjednik Metzbilller, do velikih vrata zavjetne crkve. Tim su se društvima pridružila izaslanstva veteranskih udruga Oedenburga i Erlacha čiji su mnogi članovi sudjelovali u bitci pod Visom, a također i Deutschmeistera. Ušli su u crkvu u kojoj su bili poručnik ratne mornarice grof Bach, počasni član vitez Rogge i vojnički svećenik Vanputics. Nakon mise svi su krenuli do Tegetthoffa spomenika gdje je Sluga izrekao govor. U jedan sat poslijepodne započelo je u Prateru sjajno primanje koje je pripremila društvo *Tegetthoff*. Dvorski kapelan Martin Wiesinger izrekao je prigodni govor koji je završio poklikom kumi društvene zastave, nadvojvotkinji Mariji Valeriji. Gospodin Nezbeda nazdravio je admiralu grofu Sternecku, župnik Wiesinger grofu Pachu. Sa svečanosti je poslan brzojav caru i admiralu Sternecku. Navečer je u hotelu *Union* društvo *Adria* priredilo slavlje. Među gostima su bili zastupnik Odsjeka Ministarstva vojske, kapetan korvete Teuffel, časnik Schwickert,

⁴⁸ „Proslava viške bitke“, *SD*, god. VII, br. 58, Zadar, 21. VII. 1894., str. 2.

⁴⁹ „Proslava Viške bitke“, *Jedinstvo*, god. II, br. 56, Split, 23. VII. 1895., str. 4.

⁵⁰ „U spomen 30 godišnjice Viške bitke“, *Jedinstvo*, god. III, br. 57, Split, 21. VII. 1896., str. 3.

⁵¹ „U Visu“, *SD*, god. IX, br. 42, Zadar, 23. V. 1896., str. 2.

⁵² „Društvo veterana“, *Jedinstvo*, god. III, br. 56, Split, 17. VII. 1896., str. 2.

pukovnik Müller, barun Anatol Petz, sin zapovjednika oklopnjače *Kaiser* koja se borila pod Visom te brojni podčasnici i mornari ratne mornarice. Na kraju su još govorili članovi uprave društva *Adria* Spielmann i Teuffel.⁵³

Na godišnjicu bitke 1897. svirala je u Splitu ponovno glazba na obali. Talijansko društvo *Filarmonica* htjelo je prirediti večernji koncert s pjevanjem na rasvijetljenom brodu u luci. Sve je bilo spremno, ali ga je uprava društva *Gabinetto di lettura* odgodila jer se trebao održati na dan kad se obilježavao Viški boj, pa je moglo izgledati da i oni slave.⁵⁴ U to se vrijeme u Dalmaciji slabo slavilo, vlasti tome nisu pridavale dovoljno pozornosti.⁵⁵

Admiral Maximilian Daublebsky von Sterneck, jedan od prvih Tegetthoffovih pomoćnika u Viškom boju, proslavio je 20. rujna 1897. navršених 50 godina službe. Na tome mu je čestitao car. Tih dana bilo je protiv njega u raznim novinama dosta članaka. Hrvatski i slovenski listovi u Istri, Trstu i Dalmaciji bili su suzdržani, nije ga štedio ni Reichswer. Pretpostavljalo se da je to bilo zbog sukoba između admirala i nadvojvode Stjepana.⁵⁶

Sterneck, junak Viškog boja, preminuo je u Beču 5. prosinca 1897. Školovao se na Pomorskoj akademiji u Veneciji, a potom stupio u ratnu mornaricu. Ukrcan je na fregatu *Bellona*, a služio je i na fregati *Venus*, parobrodu *Messagiere* i drugim brodovima. Godine 1859. unaprijeđen je u čin kapetana korvete, a 1864. preuzeo je zapovjedništvo broda *Schwarzenberg*. Godine 1872. sudjelovao je s grofom Johannom Wilczekom na ekspediciji u polarne krajeve bojnim brodom *Isbjörn*. Tada je unaprijeđen u čin kontraadmirala, a 1883. u viceadmirala. Punih 16 godina zapovijedao je ratnom mornaricom.⁵⁷

U zavjetnoj crkvi u Beču 8. prosinca odane su najviše vojne počasti preminulom Sternecku. Među prisutnima su bili car Franjo Josip, nadvojvode Franjo Ferdinand, Otton, Petar i Ferdinand od Coburga, dvorski dostojanstvenici, ministri, predsjednik vlade barun Gautsch s kabinetom, namjesnik Donje Austrije i predsjednici visokih ustanova. Nakon toga njegovi su posmrtni ostatci preneseni u Pulu i pokopani u Mornaričkoj crkvi.

Vijest o Sterneckovoj smrti široko je odjeknula. Posebno je bilo tužno u Boki kotorskoj jer je Sterneck zadužio Tivat obilnim doprinosima za podizanje pučke škole, crkve i parka, a inicirao je i gradnju pomorskog arsenala. Tamo su 11. prosinca u znak žalosti na općinskoj zgradi, crkvi, kućama i ratnom brodu *Krka* izvješene zastave. Održane su i svečane mise zadušnice na brodu i u župnoj crkvi. Misu na brodu služio vojnički kapelan Lauč, a sudjelovali su i časnički zbor, mornari

⁵³ „Naši dopisi“, *SD*, god. IX, br. 59, Zadar, 22. VII. 1896., str. 2.

⁵⁴ „Pišu nam iz grada“, *Jedinstvo*, god. IV, br. 57, Split, 23. VII. 1897., str. 3.

⁵⁵ „Uspomena“, *Jedinstvo*, god. IV, br. 57, Split, 23. VII. 1897., str. 3.

⁵⁶ „Maksimilijan bar. Sterneck“, *Jedinstvo*, god. IV, br. 75, Split, 24. IX. 1897., str. 3.

⁵⁷ Jerolim von BENKO, *Admiral Max Freiherr von Sterneck*, Wien, 1901.

s broda na čelu s grofom Dragutinom Lanjusom Wallembergom, zapovjednik tvrđave general Florio, grčko-istočni episkop dr. Petranović, potpredsjednik Dalmatinskog sabora i zastupnik u Carevinskom vijeću Kvekić, kotarski poglavar Kotora Blešić, pokrajinski savjetnik Grabovac kao zastupnik suda u Kotoru, upravitelj topništva, pukovnik inženjerije vitez Ficker, pomorski zapovjednik vitez Köppel, inženjerijski pukovnik Schlögelhofer. Nazočni su bili predstavnici svih vojnih posada, ureda u Boki, zapovjednik žandarskog odjela u Kotoru ritm. Jakšić i državnih vlasti, Velike gimnazije, Nautičke škole u Kotoru, donaćelnik kotorske općine kap. Radončić i drugi izaslanici iz Kotora. Druga služba u isto vrijeme bila je u župnoj crkvi. Predvodio ju je biskup Uccellini uz asistenciju brojnih svećenika. Biskup je u prigodnom govoru istaknuo zasluge pokojnika.⁵⁸ Vojnički župnik je 11. prosinca na parobrodu *Andreas Hofer* izrekao misu za preminulog uz prisutnost namjesnika, vojničkih starješina i posade broda. Istog je dana održana misa i u Šibeniku, na brodu *Schwarzenberg*.⁵⁹

Ratna mornarica je 1899. godine imala veliku vježbu. U rano jutro 24. lipnja u višku luku uplovilo je brodovlje: tri topovnjače, tri oklopnjače, tri minolovca, 16 lagumača i jedan krstaš. Na topovnjači *Monarch* nalazio se glavni zapovjednik barun Minutillo, na krstašu *Zenta* podadmiral Montecucoli, a na oklopnjači *Prinz Eugen* podadmiral Becker. Kako se bližila obljetnica Viškog boja, vojni je kapelan držao u fratarskoj crkvi na Prirovu misu za pokoj poginulih mornara. Na obližnjem groblju, u prisutnosti admirala, 150 časnika, mnogo vojnika i naroda, pred spomenik je položen vijenac. Vojnička glazba održala je koncert. Brodovi su digli sidro 26. lipnja pa je otpočela vježba pred lukom.⁶⁰ Godine 1899. ponovno je navečer na obali u Splitu svirala Narodna glazba.

Poslijepodne 26. siječnja 1901. stigao je u višku luku svojom jahtom *Waturus* nadvojvoda Karlo Stjepan te je pozvao na večeru dr. Dojma Depolisa. Na obalu se iskrcao 27. siječnja, a dočekao ga je načelnik Topić s kojim je prošetao mjestom. Poslijepodne je s pratnjom i svom posadom posjetio groblje i odao počast poginulima 1866. godine. Izrekao je kratak govor pa su svi prisutni izmolili Očenaš. Sutradan ujutro otplovio je put Starog Grada.⁶¹ I 1901. je upriličen koncert u Splitu, i to prvi put na Novoj obali.⁶² Bilo je te godine još spomena na Viški boj. Upravno je vijeće Austrijskog Lloydusa u Trstu 20. srpnja priredilo zabavu povodom otvaranja

⁵⁸ „U Kotoru“, *SD*, god. X, br. 100, Zadar, 15. XII. 1897., str. 2.

⁵⁹ „L Ammiraglio de Sterneck“, god. X, br. 98, *SD*, Zadar, 7. X. 1897., str. 1. – „Dalmatinske vijesti“, *SD*, god. X, br. 99, Zadar, 1897., str. 2. – „Admiral Sterneck“, *SD*, god. X, br. 99, Zadar, 11. XII. 1897., str. 1. – „Funerali di Sterneck“, *SD*, god. X, br. 99, Zadar, 11. XII. 1897., str. 3. – „Nostre corrispondenze“, *SD*, god. X, br. 100, Zadar, 15. XII. 1897., str. 2.

⁶⁰ „Naši dopisi“, *SD*, god. XII, br. 53, Zadar, 5. VII. 1899., str. 2.

⁶¹ „N. V. Nadvojvoda Karlo Stjepan u Visu“, *SD*, god. XIV, br. 10, Zadar, 1. II. 1901., str. 2.

⁶² „Na uspomenu“, *Jedinstvo*, god. VI, br. 58, Split, 21. VII. 1899., str. 3. – „Uspomena“, *Jedinstvo*, god. VIII, br. 59, Split, 23. VII. 1901., str. 3.

državne željeznice Assling – Gorica – Trst na parobrodu *Bobemia* u Tršćanskom zaljevu. Poglavar glavnog stožera, podmaršal grof Beck, tada je održao zdravicu i, uz ostalo, podsjetio na boj pod Visom 1866. godine.⁶³

Dalmatinski namjesnik barun Erasmus Handel stigao je 26. kolovoza 1903. godine poslijepodne jahtom *Dalmat* u Vis. Priređen mu je svečan doček, obišao je mjesto, bio na groblju gdje je položio vijenac na spomenik. Sutradan je otplovio put Hvara.⁶⁴ Te je godine učitelj Petar Kuničić, istaknuti pisac i javni radnik, autor knjige *Viški boj*, imenovan ravnateljem pučke škole u Starom Gradu na otoku Hvaru. Tu je proveo i najveći dio svog radnog vijeka.⁶⁵

Tijekom 1904. godine više je uglednika posjetilo spomenik na Prirovu. U Vis je 2. travnja stigao parobrodom *Zadar* ministar financija Böhm Bawerk sa suprugom i upraviteljem financija Hočevarem. Sutradan se susreo s načelnikom Topićem pa su zajedno posjetili groblje, a zatim obišli grad. Odatle je otplovio put Biševa želeći obići Modru špilju. U to vrijeme stiglo je u Vis i 115 članova Austrijskog turističkog kluba. Došli su na Uskrs Lloydovim parobrodom *Euterpe*. Nakon što su se iskrcali, položili su vijenac na spomenik na groblju. Dok je brod isplovljavao iz luke mimo groblja, svirala je glazba.⁶⁶

Nešto kasnije poglavar generalnog štaba austrijske vojske, podmaršal Beck putovao je Dalmacijom. Iz Splita je preko Biševa 19. svibnja ujutro stigao u višku luku jahtom ratne mornarice *Pelikan*, kojom je zapovijedao kapetan Rikard Dragner. Beck je bio sa svojim zamjenikom podmaršalom Oskarom Potiorkom i velikim brojem časnika. Također je u luku uplovio i Lloydov parobrod *Metković* na kojem je bilo 35 generala i stožernih časnika. Namjesnik barun Erasmo Handel poslao je u Vis upravitelja kotarskog poglavarstva Matu Grascettu da ih dočeka. Nazočan je bio i načelnik Topić. Poslijepodne otišli su na groblje gdje su se okupili svi stožerni časnici. Beck je održao govor i položio vijence na spomenke palih mornara i topnika. Zatim su otišli do tvrđave Giorgio na ulazu u zaljev gdje im je kapetan Teodor Winterhalder objasnio njezinu ulogu u Viškom boju. U mjestu su se zaustavili na Plokati oružja kod carevog spomenika i pošli u zavod Javne dobrovoljnosti, smješten u tvrđavi Madonna. Poslijepodne su otputovali put Herceg Novoga. Beck je 23. svibnja stigao u Šibenik.⁶⁷

U viškoj su se ratnoj luci 17. svibnja 1904. ujutro usidrili brodovi *Albatros* i *Nautilus* sa 400 pitomaca. Oni su također otišli na poluotok Prirovo i posjetili

⁶³ „Zdravica poglavara glavnog štopa FZM grofa Becka“, *SD*, god. XIX, br. 59, Zadar, 25. VII. 1906., str. 3.

⁶⁴ „Naši dopisi“, *SD*, god. XVI, br. 70., str. 2.

⁶⁵ „Službeni viestnik za Dalmaciju“, *NL*, god. XLII, br. 59, Zadar, 25. VII. 1903., str. 3.

⁶⁶ „O putovanju N. P. Ministra financija po Dalmaciji“, *SD*, god. XVII, br. 29, Zadar, 9. IV. 1904., str. 2. „Članovi Austrijskog turističkog kluba u Dalmaciji“, *SD*, god. XVII, br. 29, Zadar, 9. IV. 1904., str. 2.

⁶⁷ „Putovanje poglavice glavnog štopa baruna Becka“, *SD*, god. XVI., br. 42, Zadar, 25. V. 1904., str. 3.

spomenik. Na Poljani Sv. Duha izvodili su vježbe. Zapovjednik škole, kapetan Ferdinand Bublay, odobrio je tamburaškom zboru sastavljenom od 32 momka da popodne nastupi na Plokati oružja. Uvečer su brodovi krenuli put Splita.⁶⁸ Nadvojvoda Karlo Stjepan sa suprugom Marijom Terezijom, djecom i pratnjom krstario je 1904. godine svojom jahtom *Rovenska* Jadranom. Iz Brindizija u Vis stigao je 6. srpnja. Posjetio je mjesno groblje gdje ga je dočekaao načelnik Topić. Tijekom dana razgledao je mjesto i novu cestu pa je navečer otplovio put Lošinja.⁶⁹

Godišnjica je 1904. u Splitu obilježena koncertom. Izvedene su skladbe:

- Kràl, *Mars Tegetthoff*
- Jacques Offenbach, uvertira operete *Orphée aux Enfers*
- Šebec, *Slavonska balada*
- *Potpouri časovite muzikalne slike*
- Zimmermann, marš *Preobraženskovo polka*.⁷⁰

Tradicija obilježavanja nastavljena je i idućih godina. Ratno brodogradilište usidreno u gruškoj luci proslavilo je 1905. godine 39. godišnjicu Viškog boja. Mornari su priredili natjecanje u veslanju brodicama od Rijeke dubrovačke do jahte *Pelikan* na kojoj se nalazio admiral Rudolf Montecuccoli. Pobijedili su Dalmatinci.⁷¹

Godine 1906. planiran je put Franje Josipa I. Dalmacijom te Bosnom i Hercegovinom. Trebao je prisustvovati velikim vježbama u okolini Dubrovnika u suradnji kopnene vojske i ratne mornarice koje su se trebale održati od 13. do 15. rujna. Trebao je posjetiti Zadar i Dubrovnik., a u srijedu 12. rujna trebao je poći jahtom *Miramar* put Visa gdje bi sudjelovao u slavlju 40. godišnjice boja. Zatim bi primio općinsko izaslanstvo i pratio vježbe ratnih brodova. Odatle je namjeravao produžiti za Gruž.⁷² Međutim, car se razbolio i odustao od putovanja pa ga je zastupao nadvojvoda Franz Ferdinand.⁷³ Te je godine održana velika proslava. Austrougarska mornarica planirala je dolazak cijele eskadre u Vis, koja se trebala naći u Jadranu uz prisutnost vojnog zapovjednika generala Mariana Varešanina i namjesnika Nike Nardellija.⁷⁴

Kanonik Apolonij Zanella, nadpop župnik u Visu, primio je 16. srpnja duže pismo zapovjedništva pomorske eskadre kojim je pozvan da služi zadušnice za pale mornare kao što je to učinio poslije bitke ondašnji župnik koji je pratio

⁶⁸ „Bojno brodogradilište“, *SD*, god. XVII, br. 42, Zadar, 25. V. 1904., str. 3.

⁶⁹ „N. V. Nad-Vojvoda Karlo Stjepan u Visu“, *SD*, god. XVII, br. 56, Zadar, 13. VII. 1904., str. 2.

⁷⁰ „Narodna glazba“ *Jedinstvo*, god. XI, br. 58, Split, 22. VII. 1904., str. 3.

⁷¹ „Godišnjica bitke pod Visom“, *NL*, god. XLIV, br. 59, Zadar, 27. VII. 1905., str. 3.

⁷² „Putovanje Njegova Veličanstva u Dalmaciju“, *SD*, god. XIX, br. 66, Zadar, 18. VIII. 1906., str. 1.

⁷³ „Per la visita di S. A. l' Arciduca Francesco Ferdinando a Zara“, *SD*, god. XIX, br. 73, Zadar, 12. IX. 1906., str. 3.

⁷⁴ „Četrdeset-godišnjica viške bitke“, *NL*, god. XLV, br. 57, Zadar, 16. VII. 1906., str. 2.

ranjene do bolnice i mrtve do groblja.⁷⁵ Najavljeno je da će u višku luku uploviti ratno brodovlje. Bilo je predviđeno da će se ujutro iskrcati mornari i časnici i postrojiti se pred crkvom sv. Jere na groblju i uz cijeli put uokolo. Tu je planirana misa kojoj su trebali prisustvovati samo stožerni časnici jer je crkva malena, a časnika je 600. Za vrijeme mise momčad s kopna pucat će salve, a s brodova će se oglasiti topovi. Poslije toga je bio predviđen posjet vojske spomeniku. Općina je primila program.⁷⁶

U okviru proslave 40. godišnjice stigla je u Split ratna flota koja se sastojala od broda *Huszar* i nekoliko torpiljarki, a odatle je prosljedila za Vis. Doplovilo je 14 velikih bojnih brodova i 10 torpiljarki.⁷⁷ Velikom slavlju prisustvovao je dalmatinski namjesnik Niko Nardelli, vojni zapovjednik i admiral grof Rudolf Montecuccoli. Mjesto i porušene okolne tvrđave bile su okićene hrvatskim trobojnicama.

Došlo je mnogo svijeta iz Komiže, Splita, Makarske i Hvara posebnim brodovima. U Visu je u 10 sati bila svečana misa koju je služio hvarski biskup Jordan Zaninović uz asistenciju propošta Hvarskog kaptola Novaka i dekana Siminijatića. Na njoj su bili zapovjednici brodova i svi časnici koji nisu bili u službi. Prisustvovao je i stari župnik, dekan Zanella koji je prije 40 godina bio viški kapelan pa je, dok je trajao boj, tješio ranjenike i pratio do groba poginule.⁷⁸

Nakon toga održao se mimohod uz pucnjavu s brodova. Na groblju Prirova biskup je dao odrješene, održani su komemorativni govori, u spomen na bitku kod Visa i Custoze na spomenik mornarima položeni su vijenci viških veterana, načelnika Topića, mjesnih gospođa, društva *Viški skup*, Hrvatske zore, praških veterana. Općina je također položila cvijeće na spomenik poginulim topnicima u tvrđavama i engleskom groblju blizu baterije Schmidt na istočnoj strani uvale. Zatim je priređena regata. Poslijepodne je na svim brodovima organizirana tombola i druge igre. Svečanosti je prisustvovalo 28 veterana, sudionika bitke, iz Visa i Komiže.⁷⁹ Iz Splita je organiziran izlet na Vis 20. srpnja Rismondovim parobrodom *Mosor*. Na obali se okupilo oko 300 ljudi, ali se svi nisu mogli ukrcati jer je brod bio premalen.⁸⁰ Odlazak je bio u 6 sati, a povratak navečer, u 21 sat.

⁷⁵ Zanella je 17. svibnja 1896. godine ustoličen kao nadpop župnik u Visu. Ujutro tog dana uz zvukove glazbe i pratnju svećenika, kotarskog poglavara Groschette, kanonika Jaka Novaka, činovnika, zastupnika, rodbine i brojnog puka ispraćen je u crkvu gdje su održane svečanosti. Nakon toga priređeno je primanje, a navečer pred stanom novog župnika glazba je odsvirala nekoliko kompozicija. Obala je bila rasvijetljena i priređen je vatromet. „U Visu“, *SD*, god. IX, br. 42, Zadar, 23. V. 1896., str. 2.

⁷⁶ „Spomen na Višku bitku“, *Nj*, god. XIII, br. 77, Split, 17. VII. 1906., str. 3.

⁷⁷ „Ratni brod Huszar“, *Dan*, god. IV, br. 27, Split 19. VII. 1906. str. 3. – „Proslava viške bitke“, *Dan*, god. IV, br. 27, Split, 19. VII. 1906., str. 3. – „Viško slavlje“, *Dan*, god. IV, br. 28, Split, 26. VII. 1906., str. 3.

⁷⁸ „Proslava četrdesete godišnjice viške bitke“, *SD*, god. XIX, br. 58, Zadar, 21. VII. 1906., str. 2–3.

⁷⁹ „Svečanosti na Visu“, *Nj*, god. XIII, br. 79, Split, 21. VII. 1906., str. 3.

⁸⁰ „Izletnici u Vis“, *Dan*, god. IV, br. 28, Split, 26. VII. 1906., str. 3.

Više od 100 ljudi moralo je odustati od izleta. Bilo je mnogo ljudi iz Makarske, Komiže i drugih okolnih mjesta. Ipak, mnogi su se žalili da na Visu nisu uspjeli ništa založiti, jer se tamo nisu nadali tolikom svijetu pa su malo toga spravili.⁸¹

U Puli je također bilo svečano prilikom obilježavanja 40. godišnjice Viškog boja. Uoči tog dana veteransko društvo priredilo je koncert. Ujutro su se održale zadušnice u crkvi ratne mornarice kojima je prisustvovao lučki admiral u Puli Julius pl. Ripper sa svojim stožerom te svi zapovjednici i časnici pulske posade. Na počasnom mjestu bili su mnogi časnici i vojnici koji su sudjelovali u Viškom boju, među njima i admirali u mirovini pl. Czeditz i Heinz te kapetan u miru knez Kűszwald, koji su došli na slavlje u Pulu. Bilo je i drugih činovnika i izaslanstvo društva *Austria*. Podadmiral Ripper održao je zanosan govor, a zatim je predsjednik društva Dalmatinaca u Puli, umirovljeni dočasnik ratne mornarice Mardešić, rođeni Višanin, evocirao nezaboravni dan. Zbor časnika ratne mornarice priredio je poslijepodne veliku svečanost uz mimohod tvrđavske topničke pukovnije u Puli koja se borila u Visu. Navečer je bilo veliko primanje za 150 uzvanika, a 21. srpnja uvečer pulsko veteransko društvo priredilo je vrtnu svečanost.⁸²

Posebna je važnost pridana 40. godišnjici boja. Brod *Huszar* 17. srpnja navečer uplovio je u splitsku luku. Idućeg dana stiglo je više brodova austrijske ratne mornarice. Flota je prosljedila za Vis.⁸³ Općina Visa poslala je brzojav caru, a on je odgovorio. Drugog dana nakon proslave, 22. srpnja zapovjednik ratne mornarice grof Montecuccoli pozvao je na objed na parnu jahtu *Lacroma* tri veterana, a kontraadmiral Leopold vitez Jedina 26 veterana, od kojih 23 Višana, a tri s otoka Hvara, na ručak u oklopnjači *S. Georg*. Tu su gosti poredani oko sofe tako da je između svake dvojice veterana sjedio jedan dalmatinski podčasnik koji je s njima razgovarao. Na čelu stola sjedio je kontraadmiral Lucijan pl. Ziegler koji je veteranima održao prigodni govor na hrvatskom jeziku. Montecuccoli je tako isto učinio s ostalom trojicom na jahti. Istoga dana priopćen je vojsci na eskadri na hrvatskom jeziku Montecuccolijev brzojav caru.⁸⁴ Carev pobočnik, grof Paar, odgovorio mu je i zahvalio. To je obznanjeno vojsci na eskadri. I vojničko je društvo *Tegetthoff* u Beču priredilo 22. srpnja 1906. posebnu svečanost.⁸⁵

U Prčanju je 24. lipnja 1906. u 78. godini preminuo Marko vitez Florio, kontraadmiral u mirovini. Rodio se u tom mjestu Boke kotorske 1820. godine. Završio je gimnazijsko-nautičku školu u Trstu te je 1848. godine stupio kao kadet

⁸¹ „Izlet“, *Nj*, god. XIII, br. 78, Split, 19. VII. 1906., str. 2. – „Izlet na Vis“, *Nj*, god. XIII., br. 79, Split, 21. VII. 1906., str. 2.

⁸² „Slavlje viške bitke u Pulju“, *SD*, god. XIX, br. 59, Zadar, 25. VII. 1906., str. 3.

⁸³ „Eskadra u luci“, *Sloboda*, Split, god. II, br. 32, 18. VII. 1906., str. 3. – „Ratni brod Huszar“, *Dan*, god. IV, br. 27, Split, 19. VII. 1906., str. 3. – „Viška proslava“, *Sloboda*, god. II, br. 34, Split, 23. VII. 1906., str. 1.

⁸⁴ „Još o proslavi četrdesete godišnjice Viške bitke“, *SD*, god. XIX, br. 62, Zadar, 4. VIII. 1906., str. 2.

⁸⁵ „Proslava četrdesete godišnjice viške bitke“, *SD*, god. XIX, br. 59, Zadar, 25. VII. 1906., str. 2. – „Spomen viškog boja“, *SD*, god. XIX, br. 55, Zadar, 11. VII. 1906., str. 3.

u ratnu mornaricu. Brzo je napredovao u službi. U pomorskoj bitci kod Visa bio je zapovjednik korvete *Erzherzog Friedrich* i desna ruka zapovjedniku linijskog broda *Kaiser* dok se on žestoko borio s talijanskim brodom *Affondatore*. Zapovjednik Petz spomenuo ga je u svom izvještaju u kojem je podsjetio na manevar te austrijske korvete koja je, dok je *Affondatore* gonio *Kaiser*, plovila za njima i podupirala ga vatrom. Kada je 1884. godine umirovljen, imenovan je kontraadmiralom.⁸⁶

Malo kasnije iste godine, organizirane su velike vojne vježbe u južnoj Dalmaciji. Pripreme su se obavljale od 1. srpnja u Trstu, Puli, Zadru i Gružu. Osim na moru, planirano je njihovo odvijanje i u Uskoplju, Humu i Trebinju, za što je bilo zaduženo posebno povjerenstvo. Trebao je biti nazočan car, ali je odustao pa ga je zastupao prijestolonasljednik Franz Ferdinand. Ukrcavanje momčadi predviđeno je u Puli, a u operacijama bi se koristila kola, konji i željeznica.⁸⁷

Ferdinand je krenuo iz Beča 11. rujna 1906. godine i stigao u Pulu idućeg dana. Dočekao ga je zemaljski kapetan Rizzi. Ukrcao se na jahtu *Miramar* i isplovio put Malog Lošinja praćen brodovima *Lacroma* i *Godolo*, a odatle za Vis koji ga je dočekao okičen, a pozdravio ga je biskup Zaninović. Obišao je spomenik na Prirovu u admiralskoj uniformi. Pred njim je koračala skupina posebno odjevenih djevojčica i posipala cvijeće. Kod spomenika ga je dočekao biskup s klerom koji je pjevanjem *Libera* dao odrješenje pokojnicima. Nadvojvoda i ostali nazočni pratili su misu s molitvama pod kišom. Zatim je položio dva vijenca u ime cara – jedan na spomenik mornarima, a drugi na spomenik onima koji su na kopnu branili otok. Zahvalili su mu admiral Montecuccoli i poglavar stožera Beck.⁸⁸ Biskupu hvarskom darovao je Ferdinand u carevo ime križ od ametista, a kćeri načelnika Topića, koja mu je predala kitu cvijeća, zlatnu narukvicu. Zatim se uz klicanje naroda ukrcao na brod *Miramar* i otplovio put Gruža. Tamo je stigao 12. rujna navečer. Grad je u njegovu čast rasvijetljen, a dočekala ga je i glazba.⁸⁹

U Puli su se 1908. godine održale ustaljene svečanosti. Ujutro je bila svečana misa na ratnom brodu *Ferdinand Max*. Prisustvovao je podadmiral Julius pl. Ripper s brojnim članovima časničkog zbora. Poslije je organiziran mimohod mornara. Na brodu je bio objed na koji je pozvano i osam veterana. Mornari su igrali tombolu. Uvečer je organiziran ples u Mornaričkom kasinu.⁹⁰

⁸⁶ „Kontradmiraal vitez Florio“, *SD*, god. XIX, br. 51, Zadar, 27. VI. 1906., str. 2.

⁸⁷ „Vojne vježbe u Dalmaciji“, *NL*, god. XLV, br. 57, Zadar, 16. VII. 1906., str. 2.

⁸⁸ General barun Friedrich von Beck bio je niz godina predstojnik careva vojnog ureda. Godine 1906. slavio je 25 godina kad ga je Franjo Josip I. postavio na čelo Glavnog stožera oružanih snaga. Car je tada naredio da 17. pješačka pukovnija ima nositi ime *Grof Beck*. „Jubilej FZM. baruna Becka“, *SD*, god. XIX, br. 48, Zadar, 16. VI. 1906., str. 1.

⁸⁹ „N. V. Nadvojvoda Frano Ferdinando, Putovanje Njeg. Visosti Nadvojvode Frana Ferdinanda“, *SD*, god. XIX, br. 73, Zadar, 12. IX. 1906., str. 2.

⁹⁰ „Proslava više bitke“, *SD*, god. XXI, br. 60, Zadar, 29. VII. 1908., str. 2.

Godine 1909. na dan boja održane su u Visu zadušnice na kojima su sudjelovali članovi Općinskog upraviteljstva, učenici škola i brojno pučanstvo.⁹¹ U zavjetnoj crkvi u Beču također je održana svečana misa. Sudjelovali su časnici ratne mornarice koji su se nalazili u gradu. U isto vrijeme izaslanstvo časnika ratne mornarice položilo je vijenac na spomenik Tegetthoffu na ulazu u Prater.⁹² Oskar Potiorek, poglavar bosanske vlade, stigao je na Vis 3. srpnja 1911. jahtom ratne mornarice *Dalmat*. Na groblju, položio je bogat vijenac na spomenik. Kad se vratio na brod, primio je načelnika Topića. Poslijepodne uzvraćen je posjet pa su zajedno razgledali znamenitosti mjesta. Na brodu se održala večera na koju je pozvan i načelnik. Sutradan je gost otplovio put Hvara.⁹³

Dalmatinski namjesnik grof Mario Attems, nakon što je 1912. godine imenovan na tu dužnost, obilazio je službeno pokrajinu kako bi je upoznao. Bio je u Veloj Luci na otoku Korčuli, a zatim je 25. veljače posjetio Blato i prisustvovao otvorenju odvodnog kanala za melioraciju polja, pa proslijedio u grad Korčulu. Odatle je otplovio vladinim parobrodom *Zadar* u Vis koji ga je dočekao okičen. U susret mu je na obali izišao načelnik Topić u pratnji članova Općinskog upraviteljstva, predstavnika mjesnih ureda i školske djece. Tu je bio na misi za poginule iz 1866., u crkvi fratara na Prirovu, i položio vijenac na spomenik. Obišao je župnu crkvu, škole, općinu i dom za siromahe. Razgledao je novu cestu koja vodi od Visa put Komize. Otišao je na Hvar i odatle se vratio se u Zadar.⁹⁴ Nešto kasnije, 23. lipnja 1912. posjetio je Vis zapovjednik 16. zboru, pješački general Lothar pl. Hortstein. Prisustvovao je misi koju je služio dvorski kapelan msgr. Crnica. Nakon toga položio je bogati vijenac pred spomenik mornarima.⁹⁵

Prilikom službenih ili privatnih posjeta Visu austrijski uglednici, visoki vojni i državni dužnosnici, odavali su počast poginulima u boju 1866. godine. To se češće događalo u kasnijim godinama.

Karlo Stjepan je 30. ožujka 1914. navečer doplovio u luku svojom jahtom *Ul*. Nadvojvoda je tom prilikom poslao svoje mornare da pohode groblje i pomole se. Predvečer idućeg dana prosljedili su put Lošinja. Dana 7. travnja 1914. poslijepodne doplovio je u višku luku odjel ratne mornarice s pitomcima I. i II. razreda podčasničke škole na stručnom putovanju. Sastojao je od oklopnjače *Babenberg* kojom je zapovijedao linijski kapetan Paul Stupar i krstarice *Zenta* pod zapovjedništvom kapetana fregate Karla Culota. Momčad je posjetila groblje i spomenik palima 1866. godine. Zatim su otišli na englesko groblje poginulih u pomorskoj

⁹¹ „Sa Visa“, *Nj*, god. XVI, br. 88, Split, 24. VII. 1909., str. 2.

⁹² „Godišnjica bitke pod Visom“, *SD*, god. XXII, br. 59, Zadar, 24. VII. 1909., str. 3. – „Pomendan bitke kod Visa“, *SD*, god. XXII, br. 58, Zadar, 21. VII. 1909., str. 3.

⁹³ „N. P. poglavica bosanske Vlade“, *SD*, god. XXIV, br. 45, Zadar, 7. VI. 1911., str. 2.

⁹⁴ „Putovanje gosp. Namjesnika grofa Attemsa“, *SD*, god. XXV, br. 17, Zadar, 28. II. 1912., str. 6. – „Naši dopisi“, *SD*, god. XXV, br. 18, Zadar, 2. III. 1912., str. 2.

⁹⁵ „Zborni zapovjednik general pješad. pl. Hortstein na Visu“, *SD*, god. XXV, br. 51, Zadar, str. 3.

bitci kod Visa s Francuzima 13. ožujka 1811. godine. Zapovjednici su posjetili načelnika Topića. Tamburaški orkestar broda *Babenberg* 8. travnja držao je koncert na Plokati oružja. Idućeg dana otplovili su put Gruža gdje su proveli uskršnje praznike.⁹⁶

Upravitelj Ministarstva financija, barun dr. Engel za uskršnjih se praznika 1914. godine odmarao u Dalmaciji. U višku luku uplovio je 13. travnja parobrodom *Zadar*. Idućeg jutra otišao je s prатnjom do spomenika na mjesnom groblju. Obišao je i mjesto i susreo se s načelnikom Topićem. Odatle je istog dana otplovio.⁹⁷ Poslijepodne 11. travnja doplovio je privatno na jahti *Dalmat* nadzornik vojske i zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine, general Oskar Potiorek da putujući Dalmacijom provede mirno uskršnje praznike. Posjetio je spomenik mornarima, a zatim prošetao mjestom gdje mu se predstavio načelnik Topić. Razgledali su tvrđavu Madonna koja je 1866. godine pružala najjači otpor talijanskoj floti. Dalje je otputovao 12. travnja.⁹⁸

U proljeće 1914. plovio je duž jadranske obale jahtom *Ul* nadvojvoda Karlo Stjepan. S njim su bile supruga Marija Terezija i velika vojvotkinja Alice Toskanska s kćerima. Posjetili su Zadar i 26. travnja Šibenik pa su nastavili za otok Biševo gdje su 29. travnja pogledali podmorsku špilju i došli u Vis. Pozdravio ih je dr. Lovro Dojmi Delupis. Poslijepodne gosti su posjetili vilu *Sv. Juraj* kod engleskog groblja, u Topićevu vlasništvu. Obišli su i tvrđavu *Madonna*, poznatu iz Viškog boja, koja je tada služila za ubožište. Odatle su produžili pješice na groblje i razgledali spomenik. Istog dana otputovali su put Hvara, Staroga Grada i Splita.⁹⁹

Na dan boja 1914. godine održale su se u Visu u okićenoj nadžupnoj crkvi svečane zadušnice. Usred crkve postavljen je mrtvački odar. Obred je služio nadžupnik S. Bonačić, uz sudjelovanje mjesnih svećenika, a prisustvovao mu je načelnik Topić s članovima Općinskog upraviteljstva, učitelji muške i ženske škole s djecom i mnogo ljudi. Među njima bilo je i sudionika Viškog boja. Općina je iz pijeteta položila vijenac na spomenik na groblju Prirovo i još jedan na engleskom groblju poginulih u bitci 18. srpnja 1866. zbog eksplozije Smidtove baterije koja je bila na obližnjem poluotoku Sućurju.¹⁰⁰

Dana 15. srpnja 1914. preminuo je u Beču podadmiral Julij pl. Ripper koji je umirovljen 1913. godine. U to vrijeme bio je zadnji sudionik Viškog boja u aktivnom sastavu ratne mornarice. Imao je uspješnu karijeru i obavljao odgovorne dužnosti. Zapovijedao je brodovima *Planet*, *Fasana* i *Maria Teresa*. Sudjelovao je u ratu protiv Danske, službovao je na Sredozemnom i Crnom moru te u istočnoj Aziji. Bio je

⁹⁶ „C. i k. ratna mornarica“, *SD*, god. XXVII, br. 30, Zadar, 15. IV. 1914., str. 2.

⁹⁷ „N. P. bar. Engel na Visu“, *SD*, god. XXVII, br. 31, Zadar, 18. IV. 1914., str. 2.

⁹⁸ „Nadvojvoda Karlo Stjepan u Visu“, *SD*, god. XXVII, br. 28, Zadar, 8. IV. 1914., str. 2. – „N. P. Oskar Potiorek na Visu“, *SD*, god. XXVII, br. 30, Zadar, 15. IV. 1914., str. 2.

⁹⁹ „Visoki gosti u Dalmaciji“, *SD*, god. XXVII, br. 35, Zadar, 2. V. 1914., str. 3.

¹⁰⁰ „Na obljetnicu Viškog boja“, *SD*, god. XXVII, br. 59, Zadar, 25. VII. 1914., str. 3.

na položaju predstojnika Četvrtog odjeljenja u Ministarstvu rata, vodio je Odjel mornarice za istok i zapovijedao Pomorskim arsenalom u Puli. Na toj dužnosti unaprijedio je radove tehničkog zavoda ratne mornarice i skratio vrijeme njihova izvršenja.¹⁰¹

Kada je izbio Prvi svjetski rat, mladost je otišla na bojišnice, stoga se 1915. godine nije moglo slaviti kako se željelo.¹⁰²

Pripreme za veliku proslavu 50. obljetnice, koja je padala 1916., počele su već 1914. godine. Planirana je gradnja velike dekanatske spomen-crkve u Visu nedaleko od postojeće župne crkve. Crkvinarstvo je raspisalo i javni natječaj, a određen je ocjenjivački sud. Na čelu mu je bio Stjepan Siminiati, prepozit Hvarskog kaptola kao predstavnik biskupskog ordinarijata te članovi: nadpop župnik Silvestar Bonačić, predstavnik crkvinarstva i načelnik Serafin Topić. Izaslanici u sudu bili su Frane Bulić, pokrajinski konzervator, Julij Deininger, viši građevni savjetnik, dr. Karl Holey, docent na bečkoj tehnici u ime Središnjeg povjerenstva za spomenike u Beču, Eugen Wallach, voditelj Građevinskog odsjeka Dalmatinskog namjesništva, Ćiril Metod Iveković, arhitekt za bogoštovne gradnje pri Namjesništvu i Anton Rocco, namjesnički savjetnik u Zadru. Prispjelo je 47 nacрта iz raznih dijelova države. Ocjenjivački sud sastao se u crkvi 17. lipnja i odlučio:

1. nagrada od 1500 kruna dodijeljena je nacrtu pod geslom *Saxa loquuntur*, arhitektu Rudolfu Krauszu iz Beča
2. nagrada u iznosu od 1000 kruna dodijeljena je nacrtu *S. Nicolaus*, arhitektima Carlu Badsteiberu i Eduardu Thumbu iz Beča
3. nagrada od 700 kruna radu *Margarita Insulae*, arhitektima Karlu Trollu i Johannu Stoppelu.

Izabrana su još dva nacрта, *Danaeos* nepoznatog autora i *Lissa 1866-1916* arhitekta Alfreda Kraupa iz Beča, otkupljena po 400 kruna svaki. Nagrađena rješenja izložena su u Visu, Splitu i Zadru. S obzirom na to da je izbio Prvi svjetski rat, crkva nije sagrađena, a obilježavanje je bilo skromnije nego što je bilo zamišljeno.¹⁰³

Pedeseta obljetnica boja vrijeme je spominjanja velikog uspjeha 1866. godine. Bilo je još nekih starijih ljudi koji su se 1916. prisjetili dramatičnih događaja prilikom napada talijanske flote. Tako je trgovac Frane Sasnovoz uputio novinama pismo u kojem je naveo da je upravo te godine bio u financijskoj službi i uzet je u vojsku u prvom novačenju. Iznio je dosta zanimljivih pojedinosti. Prilikom Viškog boja nalazio se baš na Visu pa je svjedočio o događajima tijekom ona tri dana. Prvog dana ujutro, 18. srpnja dan je znak s broda da je opažen neprijatelj i da se

¹⁰¹ „Admiral Julij pl. Ripper“, *SD*, god. XXVII, br. 57, Zadar, 18. VII. 1914., str. 1.

¹⁰² „Viška bitka“, *Nj*, god. XXII, br. 164, Split, 20. VII. 1915., str. 2.

¹⁰³ „Za dekanalnu spomen crkvu na Visu“, *SD*, god. XXVII, br. 50, Zadar, 24. VI. 1914., str. 3. – Stanko PIPLOVIĆ, *Spomeni na Viški boj*. Split, 2001., str. 17.

svatko mora naći na određenom mjestu. Narod je napustio varoš, nigdje nikoga nije bilo. Ostale su samo obitelji načelnika Dojmija, sudca Palića te obitelji Topić Bradanović, Siminiatti i Rocchi. Sasnovazu i financijskom nadstražaru Afriću naređeno je da čuvaju novac poreznog ureda. Po luci su padale granate. Uništena je i baterija Schmidt na istočnoj strani uvale, na kojoj su bila četiri topa.

Prema njegovu izlaganju, neprijateljsko brodoglavje pojavilo se odmah idućeg dana ujutro i pucalo. Poslijepodne je došlo pet brodova koji su otvorili vatru na tvrđavu sv. Jurja koja nije odgovorila jer je njezin zapovjednik već blokirao topove. Jedna od tih talijanskih oklopnjača napala je bateriju Madonna i pucala na nju punih pet sati. Izgledalo mu je da je utvrda uništena i svi u njoj usmrćeni. Međutim, bila je tek neznatno oštećena, a posada živa i vesela. Treći se dan zametnula velika bitka, a na kopnu su se tražili ljudi i životinje za prijenos opreme. Vladala je neizvjesnost i strepnja. Stanovnici su odahnuli tek kada su ugledali austrijske brodove kako pobjedonosno uplovljavaju u luku okićeni zastavama. Pohrlili su natrag u svoje domove.¹⁰⁴

Velika proslava bila je prilika da se nešto više upozna javnost s bogatom prošlošću otoka na kojem je tada živjelo oko 8000 stanovnika, njegovom topografijom, umjetničkom baštinom, kulturom i gospodarstvom, posebno s tvornicom konzervirane ribe braće Mardešić. Naglašeno je da je Vis rodno mjesto hrvatskih pisaca Vitaljića-Caramenea i Tržića, a iz Komiže su filozof Antun Petrić i pjesnik Andrija Vitaljić. Bilo je u novinama dosta komentara, političkih ocjena i prototalijanskih napisa u skladu s općim prilikama.¹⁰⁵

U Komiži je osnovan poseban odbor za proslavu, na čelu s veletrgovcem i hrvatskim rodoljubom Nikolom Mardešićem. Potpredsjednik je bio općinski upravitelj L. Bakos. Općinsko upraviteljstvo uputilo je proglas 17. srpnja 1916., a idućeg dana okupili su se pred stanom pjesnika Andrije Vitaljića predstavnici mjesne uprave čitaonice, društva *Napredak* i *Sokola*, školska djeca s učiteljima i veterani. U starinskoj crkvi Muster, na brijegu iznad naselja, održane su zadušnice. Govorili su Bakos i učitelj Š. Petrić. Općina je u gostionici *Napredak* priredila u čast veterana objed na koji su pozvani i predstavnici vlasti. Sve se odvijalo u veselom raspoloženju, uz brojne zdravice i pjesme. Poslani su brzogodi caru, nadvojvodi Friedrichu, velikom admiralu Hausu i namjesniku Attems. Počasni predsjednik odbora Niko Mardešić bio je u to vrijeme u Puli. On je tom prilikom poslao 100 kruna za siromašne obitelji poginulih Komižana. Kći pokojnog načelnika Giaxe, Marija Mardešić i Nikolina supruga doprinijele su također s po 100 kruna. Mardešić je dao i 1000 kruna mjesnoj blagajni za spomenik ili spomen-ploču palim

¹⁰⁴ „Pedeseta obljetnica Viške bitke“, *SD*, god. XXIX, br. 56, Zadar, 19. VII. 1916., str. 1. – „Svjedok viške bitke“, *Nj*, god. XXIII, br. 167, Split, 20. VI. 1916., str. 1.

¹⁰⁵ Stjepan IL, „Ostrvo Vis“, *Jedro*, god. I, br. 7, Sarajevo, 1. VII. 1916., str. 154. – „U oči i poslije viške bitke“, *Nj*, god. XXIII, br. 166, Split, 19. VII. 1916., str. 1.

Komižanima u Svjetskom ratu. Predvečer su sakupljani darovi za ratnu mornaricu i obnovu podmornice *U 12*.¹⁰⁶

Splitska općina pripremala se 1916. posebno svečano proslaviti taj dan, jer je grad prvi susjed Visa te je u njega prispjela prva vijest o pobjedi, koja je odatle prosljeđena u Beč.¹⁰⁷ Općina Splita, Hrvatska čitaonica, Pravaška čitaonica, Hrvatsko kršćansko radničko društvo i Hrvatska štedionica u Splitu uputili su preko Dvorske kancelarije u Beču caru Franji Josipu I. izraze čvrste odanosti i ljubavi. Pridružili su im se *Hrvatski napredak*, društvo *Zvonimir*, *Hrvatski dom*, Hrvatska radnička zadruga, Bihać, Trgovačka i obrtnička zadruga, Narodna glazba i Društvo dobrovoljnih vatrogasaca. Posebno je naglašena važnost evociranja junačkih tradicija, jer je i u tadašnjem ratnom vremenu izražena gramzljivost Talijana za hrvatskim zemljama.¹⁰⁸

Općinski upravitelj Splita dr. Frane Madirazza izdao je proglas građanima u kojem se navodi da je slavna mornarica pod Visom prije 50 godina izvojevala sjajnu pobjedu i pokopala nadu Kraljevine Italije za našim obalama Jadrana. U proslavi su sudjelovali veterani Viškog boja iz splitske općine: Dujam Pavazza-Drelje, Nikola Luger, Marin Roje pok. Marka, Ivan Roje pok. Marka, Jozo Dvornik pok. Bariše, Mate Dvornik pok. Duje, Toma Matošić, Jozo Dumanić-Šulento pok. Stipe, Frano Zelić i Stipan Maretić pok. Nikole.¹⁰⁹

Uoči proslave u splitskom kazalištu održan je koncert u korist udova i siročadi poginulih junaka iz splitske općine. Veterani Viškog boja pozvani su da se u 8 sati okupe u općinskoj vijećnici odakle su zajedno s upraviteljem pošli na svečanu predstavu. Dvorana je bila dupkom puna. U općinskoj loži okićenoj lovorom smješteni su veterani Viške bitke, bilo ih je 12. S njima je bio i općinski upravitelj Madirazza. Pozdravili su ih građani, poglavar Lana i zapovjednik mjesta Coulot. Poslije mise su, na čelu s upraviteljem dr. Madirazzom, bili u Kotarskom poglavarstvu kod poglavara Lane te kod Karla Culota, zapovjednika mjesta. Izrazili su svoje patriotske osjećaje.¹¹⁰

Koncert u kazalištu vodio je maestro Bozzotti uz sudjelovanje djevojaka N. Bilinić, D. Lulić, V. Malešević, S. Roje i Silobrčić te gospode J. Slaus i De Marchi.¹¹¹

¹⁰⁶ „Domaće vijesti“, *Nj*, god. XXIII, br. 170, Split, 24. VII. 1916., str. 2.

¹⁰⁷ „50-godišnjica bitke pod Visom“, *Nj*, god. XXIII, br. 158, Split, 10. VII. 1916., str. 2. – „Za višku bitku“, *Dan*, god. XIV, br. 28, Split, 13. VII. 1916., str. 7.

¹⁰⁸ „Poklonstveni telegrami naših društava“, *Nj*, god. XXIII, br. 168, Split, 21. VII. 1916., str. 2. – „Prigodom 50 godišnjice viške bitke“, *Nj*, god. XXIII, br. 167, Split, 20. VII. 1916., str. 2.

¹⁰⁹ „Gradske vijesti“, *Dan*, god. XIV, br. 29, Split, 20. VII. 1916., str. 6–7.

¹¹⁰ „Veterani“, *Nj*, god. XXIII, br. 163, Zadar, 15. VII. 1916., str. 2. – „Pozivlju se učtivo čestiti veterani“, *Nj*, god. XXIII, br. 164, Zadar 17. VII. 1916., str. 2. – „Gradski vijesnik“, *Nj*, god. XXIII, br. 167, Split, 20. VII. 1916., str. 2. – „Veterani iz viške bitke g. 1866.“ *Nj*, god. XXIII, br. 168, Split, 21. VII. 1916., str. 2.

¹¹¹ Josip Obrovic Bozzotti rodio se 1893. u Trogiru. Prve pouke iz glazbe dao mu je otac Ivan. Kasnije je nastavio školovanje u Trstu gdje je završio konzervatorij *Tartini* i bio jedan od najboljih

Otvoren je himnama *Carevka* i *Lijepa naša*, a zatim je odigranata suite *Peer Gynt* E. Griega. Na programu su bile skladbe:

1. Bozzotti: *Anđeo tuge*, romanca, – A. Catalani: romanca iz opere *La Vally*, Roje sopran
2. L. Beethoven: *Kreutzerova sonata za violinu*, Slaus uz pratnju glasovira Bozzotti
3. Bozzotti: *Prelja*, kvintet za ženske glasove, Roje, Malešević, Silobrčić, Lulić, Bilinić uz pratnju Bozzottija
4. F. Liszt: *XIV. rapsodija za glasovir*, Bozotti
5. A. Dvorák: romanca iz opere *Rusalka*, Malešević, – G. Donizetti: Cavatina iz opere *Don Pasquale*, Malešević sopran
6. G. Pierne: *Serenade*,
Bozzotti: *Breceuse slave*, Slaus violina uz pratnju Bozzottija, – U. Giordano: *Andrea Chenier La mamma morta*, Roje
7. P. I. Čajkovski: romanca iz *Pikove dame*, Roje
8. Paderewsky: *Krakoviak*, – F. Chopin: *Nocturno*, Bozzotti, glasovir.¹¹²

Posebno je dobro publika primila Bozzottijevu kompoziciju za pet glasova *Prelja*. To je bio prvi put da se u Splitu čuje kvintet ženskih glasova. Hvaljen je tekst i glazba. Također je i romanca za sopran opere *Anđeo tuge* i *Breceuse slave* za violinu koju je uglazbio mladi maestro „u čisto hrvatskom stilu“.¹¹³ Sopranistica Roje svojim je ugodnim i školovanim glasom otpjevala romancu *Pikova dama* P. I. Čajkovskog, Bozzottijevu *Angjeo tuge* te romancu *La mamma morta* iz opere *Andrea Chénier* U. Giordana. Pjevačica V. Malešević prvi je put nastupila u javnosti. Njezin se sopran odlikovao mekoćom i zvonkošću pa je mnogo obećavala. Izvrsno je otpjevala romancu iz opere *Rusalka* A. Dvoržaka i ariju *Vissi d' arte* iz opere *Tosca* G. Puccinija. Violinist Slaus već se ranije iskazao pred publikom vrhunskom tehnikom. Bozzotti je pokazao veliku vještinu na glasoviru. Kritika je ocijenila odličnim njegov nastup u samostalnoj izvedbi pojedinih djela i u pratnji pjevačica.¹¹⁴ Sutradan navečer i vojna je glazba držala koncert pod Šilerovim ravnanjem. Trg je bio prepun svijeta.¹¹⁵

učenika. Po završetku studija boravio je u Trogiru, a zatim u Mostaru kao nastavnik glazbe i pjevanja. Postigao je lijep uspjeh kao zborovođa, pedagog i orguljaš. Preminuo je 1923. godine. Nikola BUBLE, „Ivan i Josip-Obrović Bozzotti trogirski skladatelji i orguljaši“, *Sveta Cecilija*, Zagreb, 1984., god. LIV, br. 2, str. 33–34.

¹¹² „Za proslavu viške bitke“, *Nj*, god. XXIII, br. 164, Split, 17. VII. 1916., str. 2. – „Končerat“, *Nj*, god. XXIII, br. 166, Split, 19. VII. 1916., str. 2.

¹¹³ „Još o koncertu g. Bozzottia“, *Nj*, god. XXIII, br. 169, Split, 22. VII. 1916., str. 2.

¹¹⁴ „Končerat“, *Nj*, god. XXIII, br. 168, Split, 21. VII. 1916., str. 2.

¹¹⁵ „C. i kr. vojna glazba“, *Nj*, god. XXIII, br. 168, Split, 21. VII. 1916., str. 2.

Sakupljali su se i doprinosi putem općinske blagajne za fond udova i siročadi poginulih u ratu. Među darivateljima bili su Irma ud. Savo s prilogom od 8 kruna, Tadić 5 u počast uspomene pokojne Palmine Savo, odvjetnik Jerko pl. Tartaglia 10 u počast pok. monsinjora Silobrčića, Marija ud. Nutrizio 5 u počast pok. Ane Jeličića.¹¹⁶

Osim više prigodnih napisa, splitski dnevnik *Jedinstvo* objavio je 1916. Domoljubnu pjesmu čiji početak glasi:

SJENAMA
junaka branitelja osvetnika
obala kolijevke hrvatstva
pod triumfalnim barjakom
Tegetofa
kada joj dozrijeva udes
pod zastavom pobjeda Hausa
u ime svoje čitalaca
namijenjuje „*Naše Jedinstvo*“.¹¹⁷

Na dan proslave u stolnoj crkvi u Splitu održana je misa *Te Deum* kojoj su uz narod prisustvovali predstavnici civilnih, državnih, autonomnih i vojničkih vlasti. Pučki pjesnik Gajo Ivasević sastavio je pjesmu kako bi dao oduška svojim patriotskim osjećajima. Općini je darovao više stotina primjeraka.¹¹⁸ Općinski upravitelj Splita Frane Madirazza poslao je velikom admiralu Antonu Hausu brzojav s izrazima radosti. I uprava Državne gimnazije učinila je isto. Admiral je uzvratio u svoje ime i u ime mornarice.

Na pedeseti spomendan bilo je vrlo svečano u cijelom splitskom kotaru. I u drugim mjestima obilježena je godišnjica. Tako je u Makarskoj rano ujutro glazba obišla grad, a u borovoj šumi u Donjoj luci biskup dr. Juraj Carić držao je misu uz prisutnost vlasti i četvero veterana iz mjesta koje su časnici kasnije pozvali na objed. Prvi općinski prisjednik Matulović oslovio ih je pri kraju mise ganutljivim riječima. U franjevačkoj crkvi fra Mate Kardum, provincijal provincije Presvetog Otkupitelja, služio je misu uz suradnju s profesorom dr. Grabićem, o. Jelčićem i Božitkovićem.¹¹⁹ Slavilo se u Dubrovniku, Cavtatu Drnišu, Komiži i Puli.

¹¹⁶ „Milodari“, *Nj*, god. XXIII, br. 164, Split, 17. VII. 1916., str. 2.

¹¹⁷ „Sjenama“, *Nj*, god. XXIII, br. 167, Split, 20. VII. 1916., str. 1.

¹¹⁸ „Dvorskoj Kancelariji Njegovog Veličanstva Beč, Kancelariji Njegova Veličanstva Beč, U stolnoj crkvi, Sveč. koncert, Dvorska Kancelarija Nj. Veličanstva, Naš pučki pjesnik“, *Dan*, god. XIV, br. 29, Split, str. 6–7.

¹¹⁹ „Iz Makarske“, *Dan*, god. XIV, br. 30, Split, 27. VII. 1916., str. 3.

Navečer 19. srpnja u Trogiru su počele uobičajene svečanosti. Narodna glazba držala je koncert. Sutradan je bio ophod glazbe gradom pa svečana misa. Načelnik je pozvao predstavnike vojske, vlasti i društava na gozbu. Priredeno je primanje za veterane koji su se za uspomenu zajedno fotografirali. Općina im je uručila darove. Sve je završilo koncertom Narodne glazbe.¹²⁰

U spomen na Viški boj sakupljeno je u Kninu, uz sudjelovanje Općine, u sklopu akcije *Naknade podmornice U XII*, 500 kruna koje je općinski upravitelj dostavio velikom admiralu Antonu Hausu, a on je na tome zahvalio. Ta austrougarska podmornica izgrađena je 1912. godine u Rijeci, a potopljena je 8. kolovoza 1915. pred Venecijom.¹²¹ U Sinju je u svrhu proslave osnovan poseban odbor u koji su bili uključeni načelnik Stjepan Celmić i Mirko Tripalo. Iz tog mjesta poslan je dugi telegram.¹²² Navečer 19. srpnja 1916. priređen je svečani koncert u Sokolani. Priredba je bila uspješna zaslugom gospođa Monass i Matulić, djevojke Monass i mještana Šapre, Daneka, Čovića i Bilića. Mjesni župnik Ante Stipčević služio je 20. srpnja misu. Nakon crkvenog obreda članovi odbora prikupljali su doprinose za podmornicu *U12*. Sakupljena je znatna svota, što je uglavnom bila zasluga majora Strihavke. U organizaciji slavlja istaknuli su se kotarski nadzornik Tripalo i načelnik Celmić.¹²³

U Imotskom je za tu prigodu osvijetljena stara tvrđava iznad varoša. Na misi je sudjelovalo 36 veterana – zbog bolesti i starosti nisu mogli doći svi. Nakon toga s njima su se pred crkvom družili poglavar Micula i načelnik Vučemilović. Djevojčice su ih posipale cvijećem, a Općina ih je u perivoju pogostila pečenkam i duhanom te ih novčano nagradila. I iz tog mjesta upućeni su brzjavni carevoji kancelariji, velikom admiralu Hausu, namjesniku te općinama Visa i Komiže.¹²⁴

Bilo je svečano i u drugim mjestima Dalmacije, posebno u Zadru, Šibeniku, Vrlici, Komiži, Dubrovniku, Cavtatu, Drnišu, na otoku Braču i u Kaštelima, a također i u Puli. I bračke su se općine pripremale. Car Franjo Josip zahvalio je Dalmatincima na iskazima privrženosti i domovinskoj ljubavi i brojnim brzjavama

¹²⁰ „Domaće vijesti“, *Nj*, god. XXIII, br. 169, Split, 22. VII. 1916., str. 1–2.

¹²¹ „Proslava pedesete godišnjice bitke pod Visom“, *SD*, god. XXIX, br. 62, Zadar, 9. VIII. 1916., str. 2. – A. FRACCAROLI, Konac podmornice „U 12“, *JS*, god. XVIII, br. 3, 1940., str. 93. – Zvonimir FREIVOGEL, *Austrougarske podmornice u I. svjetskom ratu*, Rijeka, 2007., str. 34–38. Podmornica je sudjelovala u blokadi crnogorske obale. Pri njezinu potonuću poginula je cijela posada i njezin zapovjednik, poručnik bojnog broda Egon Lerch. Izvađena je tek 1917. te izrežana u arsenalu u Veneciji. Imala je 250 tona, dva motora, dvije lansirne cijevi za torpeda, brzina joj je bila 10 milja, a mogla se spustiti na 30 metara dubine. U literaturi se podatci o tom događaju donekle razlikuju.

¹²² „Iz Sinja“, *Nj*, god. XXIII, br. 168, Split, 21. VII. 1916., str. 2. – „Brač i 50 godišnjica“, *Nj*, god. XXIII., br. 164, Split, 17. VII. 1916., str. 2.

¹²³ „Proslava viške bitke u Sinju“, *Nj*, god. XXIII, br. 177, Split, 1. VIII. 1916., str. 2.

¹²⁴ „Iz Imotskog primamo“, *Nj*, god. XXIII, br. 177, Split, 1. VIII. 1916., str. 1.

prilikom proslave.¹²⁵ Čak je Josip Maroli sastavio jednu pjesmu na talijanskom jeziku u čast Viškog boja.¹²⁶

Dalmatinci nastanjeni u Puli položili su vijenac na Tegetthoffov spomenik na brežuljku Monte Zaro kod arsenala. Natpis je glasio:

*Admiralu pl. Tegetthoffu besmrtnom heroju Helgolanda i Visa, velikom imenu sjajnih uspomena na 50 obljetnicu viškog boja, dalmatinski Hrvati, nastanjeni u Puli, klanjaju se pepelu, nabožno polazu.*¹²⁷

Tada je u Trstu živio Nikola Karković koji je imao 78 godina. On je u vrijeme Viškog boja bio na brodu *Ferdinand Max*. Proslavio se po tome što je, u trenutku kad je ta austrijska oklopnača navalila na talijansku oklopnaču *Palestro*, hrabro zgrabio zastavu s neprijateljskog broda te ju predao Tegetthoffu. Zbog tog junačkog djela Karković je predstavljen caru koji ga je okitio kolajnom i unaprijedio u podčasnika. Još je uvijek bio dobrog zdravlja te je prilikom proslave u Trstu kao član pilota otišao do *Željeznog mornara* i s drugovima zabio nekoliko čavala u ime peljarskog staleža.¹²⁸

51. godišnjica 1917. godine, kad su ratne prilike za Austro-Ugarsku bile vrlo nepovoljne, minula je kao sjećanje na staru slavu ratne mornarice.¹²⁹ Iduća je godina bila još teža, a zatim je došlo do sloma Monarhije. I nova je država imala interes u tome da se pozitivno odnosi prema Viškom boju. Odnosi s Italijom bili su napeti jer je ona poslije Prvog svjetskog rata dobila dijelove Dalmacije sa Zadrom i otokom Lastovom, Istru i Rijeku.

Proslave Viškog boja tijekom dviju Jugoslavija

Poslije poraza Monarhije i završetka rata 1918. godine dio Dalmacije privremeno su okupirali Talijani. Prilikom svojeg povlačenja početkom 1921. razmontirali su viški spomenik i odnijeli ga kao ratni plijen. U Šibenik je dopremljen 17. veljače, a onda dalje preko Ancone u Livorno gdje je postavljen pred Pomorsku akademiju.¹³⁰ Viški boj i dalje je izazivao pozornost. Pristalice monarhističke stranke u

¹²⁵ „Dalmatinske vijesti“, *SD*, god. XXIX, br. 56, Zadar, 19. VII. 1916., str. 2. – „Naši dopisi“, *SD*, god. XXIX, br. 59, Zadar, 29. VII. 1916., str. 1–2. – „Proslava pedesete godišnjice bitke pod Visom“, *SD*, god. XXIX, br. 60, 2. VIII. 1916., str. 1–2. – „N. V. Cesar Franjo Josip zahvaljuje Dalmatincima“, *SD*, god. XXIX, br. 61, Zadar, 5. VIII. 1916., str. 2.

¹²⁶ „Pjesmu talijanski“, *Nj*, god. XXIII, br. 169, Split, 22. VII. 1916., str. 2. – „Iz Vrlike“, *Nj*, god. XXIII, br. 170, Split, 24. VII. 1916., str. 2.

¹²⁷ „Dalmat. Hrvati“, *Dan*, god. XIV, br. 30, Split, 27. VII. 1916., str. 4.

¹²⁸ „Proslava pedesete godišnjice bitke pod Visom“, *SD*, god. XXIX, br. 61, Zadar, 5. VIII. 1916., str. 2.

¹²⁹ „51 godišnjica Viške bitke“, *Nj*, god. XXIV, br. 167, Split, 21. VII. 1917., str. 1.

¹³⁰ „Iz podjarmljenih krajeva. Odvlačenje ratnog materijala. Odnijeli Viški Spomenik kao ratni plijen“, *ND*, god. IV, br. 42, Split, 22. II. 1921., str. 2.

Beču priredili su 1921. godine manifestaciju. Organizirali su misu u kapucinskoj crkvi, a zatim su zajedno obišli spomenik Tegetthoffu na Prateru, gdje su položili vijenac. Međutim, protivnici su izazvali velike neredе, došlo je do sukoba, pa je morala uredovati policija.¹³¹

Zbog stalnog antagonizma Jugoslavije i Italije u vezi interesa na istočnoj obali Jadranskog mora i u Kraljevini Jugoslaviji tom se događaju pridavala važnost. Petar Kuničić evocirao je uspomene 1926. prilikom 60. godišnjice sukoba. Tad je naveo da je pobjeda, iako pod austrijskom zastavom, bila umnogome zasluga junaštva domaćih mornara u obrani svog mora i zemlje. Želio je da događaje iz slavnih dana upoznaju mladi i da se Vis nikad ne zaboravi.¹³²

Tim pitanjem naročito se bavila *Jadranska straža*, pomorska promidžbena udruga osnovana u Splitu 1922. godine. U tu svrhu objavljivala je u tom gradu mjesečnik koji je u više navrata donio napise o boju.¹³³ Analizirale su se povijesne i tehničke okolnosti koje su dovele do onakvog njegova ishoda. Naglašeno je da Italija u to vrijeme nije imala nikakvih pomorskih tradicija, a zapovjedništvo je bilo nesposobno. S druge strane, pobijedila je odlučnost, iskustvo i bolja taktika.¹³⁴

Bilo je još uvijek živih sudionika Viškog boja, ali sve manje. Nakon kratke bolesti preminuo je 5. veljače 1926. u Donjem Sitnom u 85. godini života veteran Grgo Mihanović pok. Tome. Bio je i vijećnik prve hrvatske općine Splita iz 1882. kad je uprava prešla iz autonomaških u narodne ruke.¹³⁵ Njegovo je ime upisano među prvim vijećnicima na mramornoj ploči u atriju Općine. Spominje se kao čovjek starog kova i poštenjak koji je uvažavan u cijeloj okolici. Stoga su na sprovod, po ružnom vremenu, pristigli mnogi iz susjednih mjesta. Njegov sin Mate Mihanović bio je župnik u Rogoznici.¹³⁶

Također su se proučavale okolnosti Viškog boja. Godine 1934. dr. Ivo Tartaglia pronašao je u stručnoj knjižnici Izvršnog odbora društva *Jadranska straža* u Splitu jedan važan svezak s izrescima novinskih članaka koji se odnose na boj. Knjigu je spasio jedan jugoslavenski časnik koji se u trenutku sloma Austro-Ugarske Monarhije nalazio u Puli i kasnije ju darovao *Jadranskoj straži*. U njoj su zalijepljeni izrezani članci raznih talijanskih, francuskih, engleskih i austrijskih novina

¹³¹ „Bečani slave pobjedu kod Visa“, *ND*, god. IV, br. 170, Split, 29. VII. 1921., str. 1.

¹³² Petar KUNIČIĆ, „Šestdesetogodišnjica Viškog boja (1866.-20. srpnja 1926.)“, *Jugoslavenski pomorac*, god. VI, br. 15, Zagreb, 1. IX. 1926., str. 7–8.

¹³³ Nikola STANKOVIĆ, „Bitka pod Visom“, *JS*, god. XIV, br. 9, Split, 1936., str. 365–366. – Grga NOVAK, „Italija i Austrija na Jadranu 1866“, *Split JS*, god. XVI., br. 6, str. 226–229, – Grga NOVAK, „Borba na Jadranu kroz vjekove“, *JS*, god. XVIII, br. 3, Split, 1940., str. 97–99.

¹³⁴ Grga NOVAK, „Italija i Austrija na Jadranu 1866“, *JS*, Split, god. XVI, br. 6, 1938., str. 226–229. – Grga NOVAK, „Borba za Jadran kroz vjekove“, *JS*, god. XVIII, br. 3, Split, 1940., str. 97–98.

¹³⁵ Izbori za općinske zastupnike počeli su 17. srpnja 1882. Prvi dan biralo se u mjestima u okolici Splita, a među njima i četiri zastupnika u Podstrani gdje je izabran Grgo Mihanović.

¹³⁶ „Preminuo veteran viškog boja“, *Jadran*, god. VIII, br. 6, Split, 11. II. 1926., str. 7.

tiskanih 1866. godine. Tekstovi sadrže opis događaja neposredno prije i u vrijeme boja te se navode kritike i opisuju posljedice.¹³⁷ Sljedećih godina često se javljalo da je u nekom mjestu umro zadnji vojnik iz Viškog boja. Ipak, ubrzo bi bilo rečeno da ih ima još živih. U Donjem Selu na otoku Šolti živio je Toma Mihotović pok. Jure koji je preminuo 6. ožujka 1939. u 96. godini života. Rođen je 18. prosinca 1844., a za vrijeme boja imao je 22 godine i služio na ratnom brodu *Schwarzenberg*.¹³⁸

I poslije Drugog svjetskog rata još se uvijek čuvala tradicija Viškog boja. O stotoj obljetnici tiskan je 1967. u Zadru skromni zbornik *Viška bitka povodom 100- godišnjice 1866-1966.* koji je osvjetljavao aspekte tog značajnog povijesnog događaja.¹³⁹

Republika Hrvatska i Viški boj

U posljednje vrijeme tom se događaju pridaje također posebno značenje. Skromna proslava održala se u Visu 1991., na 125. obljetnicu, uz sudjelovanje narodne glazbe, splitskih umjetnika, ogranka Matice hrvatske i austrijskih povijesnih postrojba. I tada je događaj ocijenjen značajnim za očuvanje slobode i okupljanje hrvatskog naroda.¹⁴⁰

Velike svečanosti organizirane su pod pokroviteljstvom Ministarstva obrane Republike Hrvatske 1996. godine, na 130. obljetnicu. Tom prilikom zagrebački nakladnik Dom i svijet objavio je pretisak Kuničićeve knjige *Viški boj iz 1892.* godine koja je već ranije doživjela tri izdanja. To je popularno djelo nastalo na osnovi izvornih dokumenata i kazivanja sudionika. Posebna joj je vrijednost što se u njoj donose brojna imena sudionika boja.¹⁴¹ U obilježavanju na Visu sudjelovale su postrojbe Hrvatske ratne mornarice, sinjski alkari te udruge *Gradska garda* iz Maraua i Vojnog ureda iz Beča. Smotru je izvršio načelnik Političke uprave Ministarstva obrane Republike Hrvatske, general bojnik Ivan Tolj. Na spomenik su položeni vijenci uz molitvu vojnog kapelana dr. Markusa Plöbsta. Na mjestu boja su u more kod Visa s broda *Krka* spuštteni vijenci, a organizirana je i veslačka

¹³⁷ Ivo TARTAGLIA, „Jedan važan dokument o bitci kod Visa“, *Jadranski dnevnik*, br. 236, Split, 24. XII. 1934., str. 10–11.

¹³⁸ „Umro je još jedan iz bitke pod Visom“, *Hrvatski glasnik*, god. III, br. 58., Split, 9. III. 1940., str. 8.

¹³⁹ U zborniku je objavljeno pet članaka: Šime PERIČIĆ, „Namjere Talijana glede Dalmacije i austrijske protumjere 1866. godine“; Petar MARDEŠIĆ, „Viška Bitka“; Oliver FIO, „Odjek pomorske bitke kod Visa iz 1866. godine u tadašnjim novinama“; Ignjacije ZLOKOVIĆ, „Kontraadmiral Marko Florio“ i Jakša RAVLIĆ, „Viška bitka u hrvatskoj književnosti“.

¹⁴⁰ S. PAPARELLA, „Skidanje vela marginalizacije“, *SLD*, god. XLIX, br. 14598, Split, 22. VII. 1991., str. 2. – Vojko MIRKOVIĆ, „Ključ Jadrana“, *SLD*, god. XLIX, br. 14595, Split, 19. VII. 1991., str. 24. – Vojko MIRKOVIĆ, „Poraz jačega“, *SLD*, god. XLIX, br. 14596, Split, 20. VII. 1991., str. 29.

¹⁴¹ Berislav VISKOVIĆ, „Hrvatska pobjeda“, *SLD*, god. LIV, br. 16368., Split, 20. VII. 1996., str. 9. – S. BAŠIĆ, „Bitka za jadranski Gibraltar“, *SLD*, god. LIV, br. 16368, Split, str. 13.

regata. Svečanost 130. godišnjice u Visu naišla je i na izuzetan javni publicitet, posebno u splitskim i zagrebačkim dnevnim listovima. U njima je, s vremenskim odmakom, istaknuta ocjena bitke, uloga autonomaša, odnos snaga u boju, zasluge admirala Tegetthoffa i slikovita manifestacija proslave u starim odorama.¹⁴² Tom prilikom Hrvatski povijesni muzej u Zagrebu upriličio je posebnu izložbu.

Zahvaljujući u prvom redu austrijskom *Crnom križu*, koji se skrbi o grobovima svojih zemljaka u svijetu, održalo se 1998. veliko slavlje. Postavljen je novi spomenik poginulim mornarima jer su prvobitni spomenik s mjesnog groblja Prirovo odnijeli Talijani.¹⁴³ Na njegovu postamentu uklesana je poruka o novom vremenu mira i razumijevanja. Otkrivanju su nazočile austrijske povijesne udruge, društvo *Moreška* iz Smokvice na Korčuli i postrojbe Hrvatske ratne mornarice na čelu s natporučnikom Antom Gverićem. Bili su prisutni i admiral Vid Stipetić, Erich Campestini, ataše za kulturu, predstavnik austrijskog veleposlanstva u Zagrebu Rudolf Bogner, predstavnici Hrvatsko-austrijskog i Hrvatsko-njemačkog društva iz Splita, predstavnici gradskih vlasti iz Visa i Komiže, brojni građani i turisti. Spomenik je u ime organizatora otkrio Alexander Sixus von Reden. S ratnog broda *Petar Krešimir IV.* položen je u more pred Visom vijenac. Međutim, u prvoj varijanti skulptura lava na spomeniku bila je od poliestera. Mnogima se to nije sviđalo pa je kasnije zamijenjena isklesanom u kamenu.¹⁴⁴

Obilježavanjima su se priključile i povijesne postrojbe koje djeluju u okviru austrijskog ministarstva obrane, posjećuju spomenike i uz velike svečanosti polažu vijence. Povodom 135. obljetnice 2001. godine udruga *Vila Velebita* iz Splita objavila je knjigu Berislava Viskovića *Viški boj 1866.* u kojoj je iznesen pregled događanja na Jadranu od 18. stoljeća do boja.

Na proslavi 2006. godine sudjelovali su i članovi austrijskog *Crnog križa*. Opremljeni starim naoružanjem i zastavama te odjeveni u tradicionalne uniforme, pružali su dojmljivu sliku.¹⁴⁵

Viški boj, kao posebno važna tema iz novije hrvatske povijesti, stalno je prisutna i u popularnim prikazima u medijima ili stručnim istraživanjima, raspravama. Objavljeno je i mnogo opširnih hvalospjeva.¹⁴⁶ Tome nizu pridružuju se i

¹⁴² Bruno PROFACA, „Zaljuljane armade „prsima u prsa“, veličanstveno obilježavanje 130. obljetnice pomorske bitke kod Visa“, *Vjesnik*, god. LVII, br. 17510, Zagreb, 14. VII. 1996., str. 8. – Ivo PETRINOVIĆ, „Bitka za Dalmaciju“, *SLD*, god. LIV, br. 16366, Split, 18. VII. 1996., str. 13.

¹⁴³ Alexander SIXSTUS von REDEN, *Vivat Lissa! Die Widerkehr des Löwen*. Wien, 1999.

¹⁴⁴ Marko PEČAREVIĆ, „Spomenik viškoj bitci“, *SLD*, god. LVI, br. 17074, 19. VII. 1998., str. 2. – Marko PEČAREVIĆ, „Stručnjaci neće plastiku“, *SLD*, god. LVI, br. 17073, Split, 18. VII. 1998., str. 7.

¹⁴⁵ K. BERMANEC, M. KATIĆ, T. OROZ, N. ŠKRBIĆ ALEMPIJEVIĆ, „Sjećanje na viški boj: proslave, spomenici“, vol. 19, *Studia ethnologica Croatica*, Zagreb, 2007.

¹⁴⁶ Vidjeti npr. Marij ZULINI, „Spomen dani (20/VII. 1866 -20/ VII 1916, *Dan*, god. XIV, br. 29, Split, 20. VII. 1916., str. 1. – Tihana PEKICA, „Spomen 135. obljetnice viške bitke“, *Hrvatska zora*, god. X, br. 29, Vis, 2001., str. 10–15.

brojna događanja na Visu 2016. godine. Posebno je značajan zbog novih znanstvenih doprinosa međunarodni znanstveni skup održan 8. – 10. lipnja u organizaciji Društva prijatelja kulturne baštine Splita uz suradnju Grada Visa te posebno zadarskog i splitskog sveučilišta.¹⁴⁷ Uz ostale brojne manifestacije priređena je u austrijskoj tvrđavi Madonna posebna izložba koja je prikazivala historijat Viškog boja. Muzej hvarske baštine objavio je knjigu Marije Zaninović-Rumore i Joška Bracanovića *150 obljetnica Viškog boja – pogled s Hvara* u kojoj se opisuju događaji za vrijeme bitke i sjećanja na žrtve.¹⁴⁸

Zaključak

U drugoj polovini 19. stoljeća došla je do većeg izražaja nacionalna svijest pojedinih naroda u Europi. I društvene prilike u Dalmaciji počele su se ubrzani-je demokratizirati. Svijest o identitetu se širila, rasle su težnje za sjedinjenjem s Hrvatskom. Pokrajina je dobivala veću samostalnost pa je 1861. dobila svoj sabor sa sjedištem u Zadru. Od 1870. u njemu ima prevlast Narodna stranka pa se formira i Zemaljski odbor, najviša izvršna vlast. Iako je Austrija u ratovima protiv Pruske i Italije izgubila, ipak je epizoda Viškog boja bila vrlo važna. S jedne strane, to je službenoj politici bio stalni motiv isticanja vrlina i snage Carstva, ali i opomena da se mora više pažnje posvetiti pomorstvu i razvitku ratne mornarice. S druge strane, hrvatski je narod u Dalmaciji dobio priznanja za zasluge u boju, pa mu se popravljao i odnos sa središnjim vlastima.

Splitske novine, narodnjački list *Narod* i njegovi nastavljači *Jedinstvo*, *Naše jedinstvo* i *Sloboda*, glasilo Hrvatske demokratske stranke, redovito su izvještavale o obilježavanjima obljetnica Viškog boja. U objavljenim člancima stalno se naglašavao doprinos Hrvata pobjedi i sloboda isticanja narodnih trobojnica na prigodnim skupovima. *Pučki list* čitav je jedan broj 1891. godine posvetio Viškom boju. Na njegovim stranicama objavljeni su članci: „Pozdrav uredništva“; težak Ante Radišić: „O Viškom boju“; Petar Kuničić: „Viški boj“; P. Perović: „Otok Vis“; Pero Mužina: „Proslava 25 god. viškog boja“; „Knjiga o viškom boju“ i „Na čast Viškim junacima“.¹⁴⁹ List se tih dana čitao na čitavu otoku. Bilo je prodano čak 1600

¹⁴⁷ 150. obljetnica Viškoga boja, knjiga sažetaka, Split-Vis 2016. – Merien ILIĆ, „Udar kljunom oklopnjače odredio je smjer viškog boja“, *SLD*, god. LXXIII, br. 23495, Split, 9. VI. 2016., str. 21. – Merien ILIĆ, „Kod Visa uništeni talijanski snovi“, *SLD*, god. LXXIII, br. 23496, Split, 10. VI. 2016., str. 17. – Merien ILIĆ, „Ljudi od željeza na brodovima od drva“, *SLD*, god. LXXIII, br. 23500, Split, 14. VI. 2016., str. 18.

¹⁴⁸ Boris ČARGO, *Ljudi od željeza na brodovima od drva*, Split 2016. – Marija ZANINOVIĆ-RUMORA i Joško BRACANOVIĆ, *Viški boj, pogled s Hvara*, Hvar, 2016.

¹⁴⁹ „Viškim Junacima“, *PL*, god. I, br. 6, Split, 17. VII. 1891., str. 41–48. – „Slavlje na Visu“, *PL*, god. I, br. 7, Split, 1. VIII. 1891., str. 53–54. – „Vis“, *PL*, god. II, br. 6, Split, 1892., str. 45.

primjeraka tog tematskog splitskog izdanja. Političko-vjerski tjednik koji je počeo izlaziti 1891. godine i posebnu pozornost posvetio obilježavanju 50. godišnjice boja 1916. godine. Jedino autonomaški list *L'Avvenire* za cijelo vrijeme svog izlaženja 1875. – 1882. godine nije ništa komentirao niti je objavio neku vijest. Osim tekstova o pojedinim proslavama, sastavljale su se i prigodne pjesme. Njihovi autori najčešće nisu poznati. Bilo ih je mnogo po tadašnjim novinama, naročito splitskim.

Osim u Visu, Komizi i Splitu, obljetnice su se obilježavale i u drugim krajevima Monarhije. Svečano je bilo naročito u vrijeme onih važnijih, prilikom 20., 25. i 50. godišnjice u Beču, Puli i Trstu. Veliki se jubilej slavio 1916. godine gotovo u svim mjestima Dalmacije. Spomenimo samo neka važnija: Šibenik, Dubrovnik, Makarska, Trogir, Sinj, Drniš te otoci Hvar, Brač i Šolta. Upravo u Splitu svečanosti su bile vrlo česte, naročito posljednjih desetljeća 19. stoljeća pa sve do završetka Prvog svjetskog rata.

Proslave godišnjica u tom prvom razdoblju u Dalmaciji sastojale su se obično od svečanih misa, proglasa načelnika narodu, kićenja naselja zastavama i cvijećem, nastupima glazbe i slanja brzopjavnih čestitaka caru i zapovjednicima mornarice, polaganja vijenca na spomenik. U posebnim prilikama, kao što je to 20., 25. i 50. godišnjica, obilježavale su se u većem broju naselja uz sudjelovanje visokih gostiju i flote ratne mornarice.

Iako je izgubila rat, njegovanje uspomena na višku pobjedu Austro-Ugarskoj Monarhiji podizalo je samopouzdanje. S druge strane, bilo je to upozorenje da mora više poraditi na sigurnosti na moru. Već se 150 godina, koliko je prošlo od dana bitke do danas, neprestano ističe koliko su Hrvati na brodovima doprinijeli pobjedi. Bili su to pomorci navikli na more i život na brodu, ljudi koji su pokazali hrabrost i sposobnost u obrani svog zavičaja. U vrijeme dviju Jugoslavija obljetnice su bile dosta skromnije, ali im je Republika Hrvatska ponovno posvetila veliku pozornost.

KRATICE

JS *Jadranska straža*, Split

NJ *Naše jedinstvo*, Split

NL *Narodni list*, Zadar

PL *Pučki list*, Split

SD *Smotra dalmatinska*, Split

SLD *Slobodna Dalmacija*, Split

Commemorating anniversaries of the Battle of Vis

SUMMARY

By the mid-19th century, national movements in Europe grew stronger. Small states on the German and Italian territory waged unification wars. The young Italian state aspired to expansion and domination of the Adriatic Sea and its eastern coast. It is in these circumstances that a naval battle took place near Vis, in which the inferior Austrian forces won. For the Habsburg Monarchy this triumph showcased its abilities and courage, so its memory was revered. As experienced sailors who served in the fleet, Croats contributed significantly to this success. Ever since then, special celebrations have been organized, especially on more important anniversaries. They were held in Vis, Komiza, Split, and in many towns throughout Dalmatia, as well as in Pula, Trieste and Vienna.

Anniversary celebrations in Dalmatia usually consisted of memorial services, ceremonial speeches given by mayors before the people, decorating houses with flags and flowers, band performances, sending congratulatory telegrams to the emperor and naval commanders, and laying wreaths at the monument to the fallen sailors in the Vis cemetery. Special anniversaries, such as the 20th, 25th, 30th, 40th and 50th anniversary, were celebrated in a number of townships with the participation of important guests and the Navy fleet.

On the occasion of the 20th anniversary, at a banquet which was among many other events organized in Split in 1886, mayor Gajo Bulat pointed out that Croats made a substantial contribution to the victory in this battle. In 1891, the 25th anniversary was celebrated throughout Dalmatia. Memorial services were held in the Hvar cathedral, where the veterans laid a wreath at a special bier. The locals also visited the site from which they observed the conflict in 1866. The Naval Veterans' Association in Vienna organized a celebration on 19 July 1896 to mark the 30th anniversary. On this occasion, the Navy lay at anchor in front of Gruž. Mass was served on board and a party was organized for crew members. In 1906, Franz Joseph I was supposed to arrive in Dalmatia and Bosnia for great-scale military exercises. Since this coincided with the 40th anniversary of the Battle of Vis, he was expected to attend. However, the emperor fell ill and decided to forgo the trip, but the arrival of the Navy contributed to the festivities in Vis, which were also attended by many local people. Pula also marked the occasion with a celebration.

Preparations for the grand celebration of the 50th anniversary in 1916 started as early as 1914. There were plans to build a large deanery memorial church in Vis, not far from the existing parish church. The administrative parish office announced a public tender for the project, and a jury was appointed. It was headed by Stjepan Siminiati, the provost of the Hvar Chapter, as a representative of the Diocesan Chancery. However, war broke out, so the plan did not come to fruition. Still, the province celebrated. A big concert was organized in Split, along with festive events in Pula and Trieste.

In addition to public and state celebrations that were organized on the anniversary of the battle, high-ranking officials would also pay homage to the event when they visited the island of Vis either for official or private reasons. They would go to the cemetery to honor the fallen heroes before the monument. These dignitaries included Archduke Franz Ferdinand in 1892, Archduchess Maria Dorothea in 1893, Archduke Karl Stephan in 1901, and later, Baron Erasmus Handel in 1903, Minister Böhm-Bawerk, Marshal Beck and Vice-Marshal Oskar Potiorek in 1904, Count Mario Attems and General Lothar Hirstein in 1912, Baron Engel in 1914, and others.

Although the Austro-Hungarian Monarchy lost the war, cultivating memories of the victory in the Vis conflict helped boost self-confidence. On the other hand, it served as a warning that they had to work harder on safety at sea and build a modern fleet. For 150 years that have passed from the day of the battle until today, it has been constantly emphasized how much Croatian crew members contributed to the victory. These were sailors accustomed to the sea and life on board, people who proved their courage and skill in defending their homeland.

After the end of the First World War and the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy, the Kingdom of Yugoslavia continued to cultivate the memories of the Battle of Vis. Since the interests of Yugoslavia and Italy clashed when it came to the eastern Adriatic coast, special importance was attached to this event. Petar Kuničić evoked those memories in 1926, on the 60th anniversary of the conflict. He stated that the victory, although claimed under the Austrian flag, was won largely thanks to the heroic local sailors who defended our sea and country. He wanted young people to learn about the events from those days of glory and never forget about Vis. *The Adriatic Guard*, a maritime promotional association founded in Split in 1922, was particularly concerned with this. For this purpose, they published a monthly magazine where articles about the Battle of Vis appeared on several occasions. The historical and technical circumstances that led to the unexpected outcome were analyzed. It was pointed out that Italy had no naval traditions at the time, and its commanders were incompetent. On the other hand, determination, experience and better tactics prevailed.

The tradition of commemorating the Battle of Vis was preserved even after the Second World War. On the occasion of the 100th anniversary, a modest publication *The Battle of Vis on the Occasion of the 100th anniversary 1866-1966* was published in Zadar in 1967, highlighting various aspects of this significant historical event.

The Battle of Vis came into focus after Croatia became an independent state. A modest celebration was held in Vis in 1991, on the 125th anniversary. Large-scale festivities were organized under the auspices of the Ministry of Defense of the Republic of Croatia in 1996, on the 130th anniversary. Thanks in large part to the Austrian *Black Cross*, an association that cares for the graves of its compatriots around the world; a new monument to the fallen sailors was erected in 1998 since the original was taken from the local cemetery Prirovo by Italians. Along with the state authorities and the Croatian Navy, members of historical Austrian military units also took part in the celebration in 2006. Dressed in historical uniforms, carrying old weapons and flags, they were an impressive sight.

As a particularly important topic in recent Croatian history, the Battle of Vis is constantly present in popular media reports or professional research and discussions. Many extensive panegyrics have also been published. In addition, a number of events were held on Vis in 2016. With the help of the Vis municipality and especially the universities in Zadar and Split, the Society of Friends of Cultural Heritage – Split organized an international scientific conference on June 8-10, which contributed significant new scientific insights. Among many other events, a special exhibition dedicated to the history of the Battle of Vis opened in the Austrian fortress Madonna. Also, the Hvar Heritage Museum published a book by Marija Zaninović-Rumora and Joško Bracanović, *150th anniversary of the Battle of Vis - a View from Hvar*, which narrates the events and memories of the victims.

Keywords: Battle of Vis, Vis, 19th - 21st century, memories, celebrations